

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний університет «Запорізька політехніка»
Гуманітарний факультет
Кафедра туристичного, готельного та ресторанного бізнесу

Пояснювальна записка

до кваліфікаційної роботи
другого (магістерського) рівня вищої освіти

на тему

**СУЧАСНИЙ ТУРИЗМ НІМЕЧЧИНИ: КУЛЬТУРНА СПАДЩИНА ТА
СПЕЦИФІКА ДОЗВІЛЛЯ**

Виконав: студент II курсу, групи ГФ-214м

Спеціальності 242 Туризм і рекреація

Освітня програма Туризмознавство

СТАНЧЕВ Д.А.

Керівник: ГУРОВА Д.Д.

Рецензент: _____

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ**Національний університет «Запорізька політехніка»**Інститут, факультет ГуманітарнийКафедра Туристичного, готельного та ресторанного бізнесуСтупінь вищої освіти Другий (магістерський) рівеньОсвітньо-кваліфікаційний рівень магістрСпеціальність 242 Туризм і рекреаціяОсвітня програма (спеціалізація) Туризмознавство**ЗАТВЕРДЖУЮ****Завідувач кафедри ТГРБ**Валентина ЗАЙЦЕВА

«__» _____ 2025 року

З А В Д А Н Н Я**НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТА**СТАНЧЕВА Дмитра Анатолійовича

1. Тема роботи (проекту) Сучасний туризм Німеччини: культурна спадщина та специфіка дозвілля
керівник роботи (проекту) Дар'я ГУРОВА, к.геогр.н., доцент,
затвердженні наказом вищого навчального закладу від 01 вересня 2025 року № 399
2. Строк подання студентом роботи (проекту) 01.12.2025 р.
3. Вихідні дані до роботи (проекту) в роботі використано нормативно-правову базу Німеччини, статистичні дані Федеральної служби статистики, аналітичні звіти, підручники, навчальні посібники, монографії, наукові публікації, матеріали науково-практичних конференцій, Інтернет-джерела
4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити)
Розділ 1. Теоретичні основи дослідження культурної спадщини та дозвілля. Розділ 2. Аналітичний огляд культурної спадщини та дозвілля Німеччини. Розділ 3. Перспективи розвитку туризму Німеччини
5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень)
5 таблиць, 10 рисунків

6. Консультанти розділів кваліфікаційної роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
1	ГУРОВА Д.Д., доцент каф. ТГРБ	01.09.2025	01.10.2025
2	ГУРОВА Д.Д., доцент каф. ТГРБ	01.09.2025	20.10.2025
3	ГУРОВА Д.Д., доцент каф. ТГРБ	01.09.2025	05.11.2025
Нормо контроль	КОРНІЄНКО О.М., доцент каф. ТГРБ	01.09.2025	11.11.2025

7. Дата видачі завдання 1 вересня 2025 року**КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН**

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Узгодження теми, складання змісту	20.08-01.09.2025	виконано
2	Вивчення літературних джерел	01.09-10.09.2025	виконано
3	Збір матеріалу на кваліфікаційну роботу	01.09-01.10.2025	виконано
4	Групування та аналіз зібраного матеріалу	01.09-11.10.2025	виконано
5	Виконання першого розділу	01.10.2025	виконано
6	Виконання другого розділу	20.10.2025	виконано
7	Виконання третього розділу	05.11.2025	виконано
8	Формування висновків та рекомендацій	06-09.11.2025	виконано
9	Оформлення кваліфікаційної роботи	10-11.11.2025	виконано
10	Перевірка роботи на плагіат	12-15.11.2025	виконано
11	Перевірка роботи керівником	16-20.11.2025	виконано
12	Одержання відгуку та рецензії	22-23.11.2025	виконано
13	Попередній захист кваліфікаційної роботи	16-20.11.2025	виконано
14	Подання роботи на кафедру	01.12.2025	виконано
15	Захист кваліфікаційної роботи	15.12.2025	виконано

Здобувач _____ Дмитро СТАНЧЕВКерівник роботи (проекту) _____ Дар'я ГУРОВА

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота: 97 с., 10 рис., 5 табл., 72 джерела.

Об'єкт дослідження – туризм Німеччини.

Предмет дослідження – особливості розвитку сучасного туризму в Німеччині, зокрема культурна спадщина і специфіка дозвілля туристів у країні.

Мета роботи – дослідити сучасний стан розвитку туризму Німеччини з акцентом на культурну спадщину та специфіку дозвілля.

Методи дослідження: описовий, метод порівняльного аналізу, статистичний аналіз, системний підхід, аналіз літературних джерел й Інтернет-ресурсів, методи пошуку і збору даних.

В першому розділі кваліфікаційної роботи розкрито теоретичні основи дослідження культурної спадщини та дозвілля. В другому розділі кваліфікаційної роботи проведено аналіз культурної спадщини Німеччини, а також специфіки дозвілля туристів у країні, сучасні практики й тенденції. Третій розділ кваліфікаційної роботи містить визначення викликів та проблем сучасного етапу розвитку туристичної сфери Німеччини; висвітлення напрямів вдосконалення організації дозвілля в туристичній сфері країни, а також прогноз розвитку туризму Німеччини у контексті європейської та світової інтеграції.

Одержані результати кваліфікаційної роботи можуть бути використані у діяльності туристичних підприємств, при розробці навчальних курсів з міжнародної готельно-ресторанної справи та туризму, а також у стратегіях просування культурної спадщини Німеччини на міжнародному ринку.

НІМЕЧЧИНА, ТУРИЗМ, КУЛЬТУРНА СПАДЩИНА, ДОЗВІЛЛЯ, СПЕЦИФІКА, ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ.

АНОТАЦІЯ

Станчев Д. А. Сучасний туризм Німеччини: культурна спадщина та специфіка дозвілля. – Кваліфікаційна робота.

У роботі розглянуто теоретичні основи дослідження культурної спадщини та дозвілля. Проаналізовано культурну спадщину Німеччини, а також специфіку дозвілля туристів у країні, сучасні практики й тенденції. Досліджено виклики та проблеми сучасного етапу розвитку туристичної сфери Німеччини; висвітлено напрями вдосконалення організації дозвілля в туристичній сфері країни, а також спрогнозовано розвиток туризму Німеччини у контексті європейської та світової інтеграції.

Ключові слова: Німеччина, туризм, культурна спадщина, дозвілля, специфіка, перспективи розвитку.

ANNOTATION

Stanchev D. A. Contemporary tourism in Germany: cultural heritage and specific leisure activities. – Qualifying work.

The paper examines the theoretical foundations of the study of cultural heritage and leisure. The cultural heritage of Germany is analysed, as well as the specifics of tourists' leisure in the country, modern practices and trends. The challenges and problems of the current stage of development of the tourism sector in Germany are investigated; directions for improving the organization of leisure in the country's tourism sector are highlighted, and the development of tourism in Germany in the context of European and global integration is predicted.

Keywords: Germany, tourism, cultural heritage, leisure, specifics, development prospects.

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ, СИМВОЛІВ, ОДИНИЦЬ, СКОРОЧЕНЬ
І ТЕРМІНІВ

ВВП – валовий внутрішній продукт

ВДВ – валова додана вартість

див. – дивитися

дол. – долар

ЄС – Європейський Союз

ін. – інше

км – кілометр

м – метр

м. – місто

млн – мільйон

млрд – мільярд

МСБ – малий та середній бізнес

н.е. – наша ера

од. – одиниць

р., рр. – рік, роки

рис. – рисунок

с. – сторінка

Св. – святий

СКЗ – санаторно-курортний заклад

ст. – століття

США – Сполучені Штати Америки

табл. – таблиця

тис – тисяч

ТНК – транс-національна корпорація

ФРН – Федеративна Республіка Німеччина

ЮНВТО – Всесвітня туристична організація

ЮНЕСКО – Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури

AI – штучний інтелект

AR – доповнена реальність

Covid-19 – коронавірусна інфекція

VR – віртуальна реальність

WTTC – World Travel & Tourism Council

% – відсоток

С – градус за Цельсієм

€ – євро

ЗМІСТ

ВСТУП	9
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ ТА ДОЗВІЛЛЯ	12
1.1. Культурна спадщина як об'єкт і ресурс розвитку туризму	12
1.2. Специфіка дозвілля в сучасному світі	24
Висновки до 1 розділу	33
РОЗДІЛ 2. АНАЛІТИЧНИЙ ОГЛЯД КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ ТА ДОЗВІЛЛЯ НІМЕЧЧИНИ	34
2.1. Аналіз культурної спадщини Німеччини	34
2.2. Специфіка дозвілля туристів у Німеччині: сучасні практики й тенденції	43
Висновки до 2 розділу	63
РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ НІМЕЧЧИНИ	65
3.1. Виклики та проблеми сучасного етапу розвитку туристичної сфери	65
3.2. Напрями вдосконалення організації дозвілля в туристичній сфері Німеччини	71
3.3. Прогноз розвитку туризму Німеччини у контексті європейської та світової інтеграції	79
Висновки до 3 розділу	86
ВИСНОВКИ	88
ПЕРЕЛІК ПОСИЛАНЬ	91

ВСТУП

Актуальність теми. Туризм у XXI столітті став однією з найдинамічніших сфер світової економіки та культури. Німеччина посідає провідні позиції серед європейських країн за кількістю туристичних прибуттів та розвиненістю інфраструктури. Особливе місце у формуванні туристичної привабливості держави належить культурній спадщині, що охоплює пам'ятки архітектури, музеї, історичні місця, а також традиції та свята. Водночас зростає значення специфіки дозвілля туристів, адже сучасні подорожі виходять за рамки звичного відвідування об'єктів і включають інтерактивні практики, фестивалі, гастрономічні тури, події креативних індустрій.

Актуальність теми зумовлена необхідністю поєднання збереження культурної спадщини та розвитку нових форматів дозвілля, що забезпечує конкурентоспроможність Німеччини на світовому ринку туристичних послуг.

Дослідження туризму Німеччини є важливим як для теорії міжнародної туристичної індустрії, так і для практики управління галуззю. Результати аналізу можуть бути використані при розробці стратегій розвитку туристичних напрямів, удосконаленні дозвіллевих практик, формуванні туристичних продуктів для різних категорій споживачів.

Проблематику розвитку туризму в Європі та Німеччині досліджували як зарубіжні, так і українські науковці. У працях німецьких дослідників (наприклад, Х. Р. Штайнметца, М. Айгнера) висвітлюються питання збереження культурної спадщини та її інтеграції у туристичні програми. Українські науковці (Т.І. Ткаченко, Я.Б. Олійник, Л.В. Кнодель) аналізують загальноєвропейські тенденції розвитку туризму та роль культурних ресурсів у формуванні туристичної привабливості. Водночас недостатньо уваги приділено комплексному аналізу поєднання культурної спадщини та сучасних форм дозвілля у розвитку туризму Німеччини.

Мета роботи – дослідити сучасний стан розвитку туризму Німеччини з акцентом на культурну спадщину та специфіку дозвілля.

Для досягнення поставленої мети необхідно виконати такі завдання:

- узагальнити теоретичні основи дослідження туризму та дозвілля;
- проаналізувати сучасний стан розвитку туризму Німеччини, дослідити особливості організації дозвілля туристів;
- визначити проблеми та перспективи розвитку туризму Німеччини у контексті європейської інтеграції.

Об'єктом дослідження є туризм Німеччини.

Предметом дослідження є особливості розвитку сучасного туризму в Німеччині, зокрема культурна спадщина і специфіка дозвілля туристів у країні.

Інформаційну базу дослідження становлять статистичні дані Всесвітньої туристичної організації, статистичні дані Федеральної служби статистики Німеччини, міжнародних економічних організацій, монографії, наукові публікації, Інтернет-ресурси.

Методи дослідження. У роботі використано комплекс методів: порівняльний аналіз (для зіставлення стану туризму Німеччини з іншими країнами ЄС), статистичний аналіз (для оцінки туристичних потоків та економічних показників), системний підхід (для вивчення взаємозв'язку культурної спадщини та дозвілля), аналіз літературних джерел й Інтернет-ресурсів, методи пошуку і збору даних.

Новизна роботи полягає у комплексному підході до вивчення туризму Німеччини, що поєднує аналіз культурної спадщини та специфіки дозвілля як взаємопов'язаних складових сучасної туристичної привабливості. Уперше акцент зроблено на перспективі розвитку туризму Німеччини з урахуванням креативних індустрій, цифровізації та нових моделей дозвілля.

Практичне значення. Результати дослідження можуть бути використані у діяльності туристичних підприємств, при розробці навчальних курсів з міжнародної готельно-ресторанної справи та туризму, а також у стратегіях просування культурної спадщини Німеччини на міжнародному ринку.

Апробація результатів кваліфікаційної роботи. Основні результати дослідження доповідалися й обговорювалися на Всеукраїнській науково-

практичній конференції здобувачів вищої освіти і молодих учених «Актуальні проблеми та перспективи розвитку сфери гостинності, туризму та рекреації» (м. Запоріжжя, 2025 р.) [71], IV Міжнародній науково-практичній конференції «Світові досягнення і сучасні тенденції розвитку туризму та готельно-ресторанного господарства» (м. Запоріжжя, 2025 р.) [72] за результатами яких опубліковано тези доповідей.

Структура і обсяг роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, переліку посилань (72 найменувань). Загальний обсяг роботи становить 97 сторінок комп'ютерного тексту, основний зміст роботи викладено на 90 сторінках. Робота містить 5 таблиць та 10 рисунків.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ ТА ДОЗВІЛЛЯ

1.1. Культурна спадщина як об'єкт і ресурс розвитку туризму

У сучасному світі спадщину розглядають як широкий спектр культурних та природних цінностей – як матеріальних об'єктів, так і нематеріальних проявів, а також середовища, в яких вони збереглися, що успадковані від попередніх поколінь та впливають на нашу ідентичність.

Сучасні визначення спадщини характеризують її як узагальнену цілісну концепцію, прояви якої присутні у різних просторових, часових та інституційних масштабах, – як феномен, що охоплює широкий спектр об'єктів та явищ.

Конвенція ЮНЕСКО про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини 1972 року [1], не наводячи окремого визначення терміну «спадщина», перелічує основні категорії об'єктів, що до неї належать. Так, до культурної спадщини Конвенція відносить:

– пам'ятки: твори архітектури, монументальної скульптури й живопису, елементи та структури археологічного характеру, написи, печери та групи елементів, які мають видатну універсальну цінність з точки зору історії, мистецтва чи науки;

– ансамблі: групи ізольованих чи об'єднаних будівель, архітектура, єдність чи зв'язок з пейзажем яких є видатною універсальною цінністю з точки зору історії, мистецтва чи науки;

– визначні місця: твори людини або спільні витвори людини й природи, а також зони, включаючи археологічні визначні місця, що є універсальною цінністю з точки зору історії, естетики, етнології чи антропології.

Поряд з цим, природна спадщина в розумінні Конвенції це:

– природні пам'ятки, створені фізичними й біологічними утвореннями або групами таких утворень, що мають видатну універсальну цінність з точки

зору естетики чи науки;

– геологічні й фізіографічні утворення й суворо обмежені зони, що є ареалом видів тварин і рослин, які зазнають загрози й мають видатну універсальну цінність з точки зору науки чи збереження;

– природні визначні місця чи суворо обмежені природні зони, що мають видатну універсальну цінність з точки зору науки, збереження чи природної краси (стаття 2) [1].

Міжнародна хартія культурного туризму, затверджена у 1999 році Генеральною асамблеєю Міжнародної ради із збереження пам'яток та визначних місць (англ. International Council on Monuments and Sites, ICOMOS) дає розширене визначення спадщини як загальної категорії: «Спадщина – це широка концепція, що включає як природне, так і культурне середовище. Вона охоплює ландшафти, історичні місцевості, визначні місця, архітектурне середовище, а також біорізноманіття, традиційні та сучасні культурні практики, знання та життєвий досвід. Вона фіксує і виражає тривалий процес історичного розвитку, формуючи сутність різних національних, регіональних, корінних та місцевих ознак ідентичності та є невід'ємною частиною сучасного життя. Це динамічний орієнтир та позитивний інструмент для зростання та змін. Конкретна спадщина та колективна пам'ять кожної місцевості чи спільноти є незамінною і важливою основою для розвитку, як зараз, так і в майбутньому» [2].

Нарешті, більш пізній документ – Рамкова конвенція Ради Європи про значення культурної спадщини для суспільства 2005 року – визначає культурну спадщину як «сукупність ресурсів, успадкованих від минулого, які люди, незалежно від своєї приналежності, вважають відображенням і вираженням своїх постійно мінливих цінностей, вірувань, знань і традицій. Вона охоплює всі аспекти середовища, які виникли в результаті взаємодії в часі між людьми та місцями» [3].

Мабуть, найбільш лаконічне визначення міститься у «Принципах збереження» Комісії з питань історичних будівель та пам'яток Великої

Британії: «Спадщина – це всі успадковані ресурси, які люди цінять з причин, що є вищими ніж проста корисність» [4].

В національному законодавстві України культурна спадщина визначається подібно до міжнародних актів – як сукупність успадкованих людством від попередніх поколінь об'єктів культурної спадщини, а об'єктом культурної спадщини є – визначне місце, споруда (витвір), комплекс (ансамбль), їхні частини, пов'язані з ними рухомі предмети, а також території чи водні об'єкти (об'єкти підводної культурної та археологічної спадщини), інші природні, природно-антропогенні або створені людиною об'єкти незалежно від стану збереженості, що донесли до нашого часу цінність з археологічного, естетичного, етнологічного, історичного, архітектурного, мистецького, наукового чи художнього погляду і зберегли свою автентичність (стаття 1 Закону України «Про охорону культурної спадщини») [5].

Водночас, попри активне використання в публічному просторі терміну «природна спадщина», в українському законодавстві він практично не вживається. Там присутня доволі громіздка конструкція «природні території та об'єкти, що підлягають особливій охороні», що в аспекті сприйняття акцентує виключно на охоронній та рекреаційні функції цих територій, і заважає розглядати природну спадщину як атракцію, аналогічно до культурної спадщини, або цінний суспільний актив із економічним потенціалом, що не обмежується заготівлею продуктів лісу, риболовлею або простою рекреацією.

Крім усталеного поділу на культурну та природну спадщину, всередині цих двох великих категорій застосовують дрібніший поділ, наприклад, культурну спадщину поділяють на архітектурну, археологічну, науково технічну, а архітектура/забудована спадщина у свою чергу включає сакральну, промислову, житлову, фортифікаційну (замкову) спадщину тощо.

Поряд з матеріальною культурною спадщиною, яку можна побачити чи відчувати на дотик, визнається спадщина нематеріальна. Конвенція ЮНЕСКО про охорону нематеріальної культурної спадщини 2003 року визначає таку спадщину як звичаї, форми показу та вираження, знання та навички, а також пов'язані з ними інструменти, предмети, артефакти й культурні простори, які

визнані спільнотами, групами й у деяких випадках окремим особами як частина їхньої культурної спадщини [6].

До нематеріальної культурної спадщини зокрема належать передані попередніми поколіннями традиції, вірування, обряди та звичаї, усна народна творчість, ігри, ремесла та навички (компетенції), виконавське мистецтво музична та танцювальна спадщина, традиційна кулінарія, уявлення про природу та всесвіт. Водночас, найціннішою нематеріальною – живою спадщиною є самі люди як уособлення знань та досвіду, які вони зберігають.

Сутнісні характеристики культурної спадщини наведені у таблиці 1.1.

Таблиця 1.1 – Сутнісні характеристики культурної спадщини

Сутність	Характеристика
Історична цінність	Історично-культурна спадщина є фундаментом для розуміння розвитку людства, оскільки вона відображає ключові події, епохи та процеси, що формували сучасне суспільство. Через археологічні знахідки, історичні документи та архітектурні пам'ятки ми можемо відтворити картини минулого, вивчати досягнення та помилки попередніх поколінь. Ця цінність допомагає не лише зберегти пам'ять про важливі історичні моменти, але й вчитися на них, щоб уникнути повторення негативних явищ у майбутньому. Історична спадщина сприяє формуванню національної ідентичності та гордості за культурне надбання свого народу.
Культурна значущість	Культурна спадщина відображає унікальні особливості народу, його світогляд, традиції та мистецтво. Вона включає в себе літературу, музику, танці, ремесла, мову та інші форми самовираження, які передаються з покоління в покоління. Ця значущість полягає в тому, що вона забезпечує культурне різноманіття світу, сприяє взаєморозумінню між різними народами та збагачує глобальну культуру. Збереження та популяризація культурної спадщини допомагає підтримувати живі традиції, стимулює творчість та інновації на основі історичних знань та практик.

Продовження таблиці 1.1

Сутність	Характеристика
Матеріальний та нематеріальний характер	Історично-культурна спадщина має дві основні форми прояву: матеріальну та нематеріальну. Матеріальна спадщина включає фізичні об'єкти, такі як історичні будівлі, пам'ятники, археологічні місця та твори мистецтва. Вони є видимими свідченнями минулого, які можна досліджувати та реставрувати. Нематеріальна спадщина охоплює традиції, звичаї, мову, фольклор, обряди та знання, які передаються усно або через практику. Обидва аспекти є взаємодоповнюючими та необхідними для повного розуміння культурної ідентичності народу.
Необхідність збереження та охорони	Збереження історично-культурної спадщини є критично важливим для підтримки культурної ідентичності та передачі знань майбутнім поколінням. Урбанізація, глобалізація та природні катастрофи можуть загрожувати цілісності та існуванню спадщини. Тому необхідні активні заходи щодо охорони, такі як реставрація пам'яток, створення заповідників, законодавчий захист та освіта населення про важливість збереження культурних цінностей.

Культурна спадщина має кілька основних характеристик. По-перше, унікальність та неповторність багатьох об'єктів спадщини відрізняють їх від інших подібних об'єктів у світі, що може виражатися через унікальні архітектурні стилі, мистецькі техніки або рідкісні історичні артефакти. По-друге, спадщина відображає певний історичний період, події або процеси, що мали значний вплив на розвиток суспільства, дозволяючи реконструювати історичний контекст та розуміти еволюцію культурних практик. По-третє, об'єкти спадщини мають глибоке культурне значення для спільноти, відображаючи її духовні, естетичні та соціальні цінності, слугуючи носіями культурної пам'яті та символами ідентичності [7].

Переважає більшість об'єктів, які підпадають під характеристику культурної спадщини, в обов'язковому порядку знаходяться під національним чи міжнародним захистом, який визначає рамки їх відвідування, забезпечення та розвитку [8]. До прикладу, одними із найбільш поширених міжнародних

договорів, згідно якими охороняється культурна спадщина є Конвенція ЮНЕСКО. Забезпечення такого захисту не лише збереже минуле, але і буде чинити стимулюючий вплив на сучасну культуру, мистецтво та архітектуру [9]. На сьогоднішній день в розвитку культурної спадщини значну роль відіграють сучасні технології, які роблять її більш доступною та інтерактивною для широкої аудиторії (див. рис.1.1).

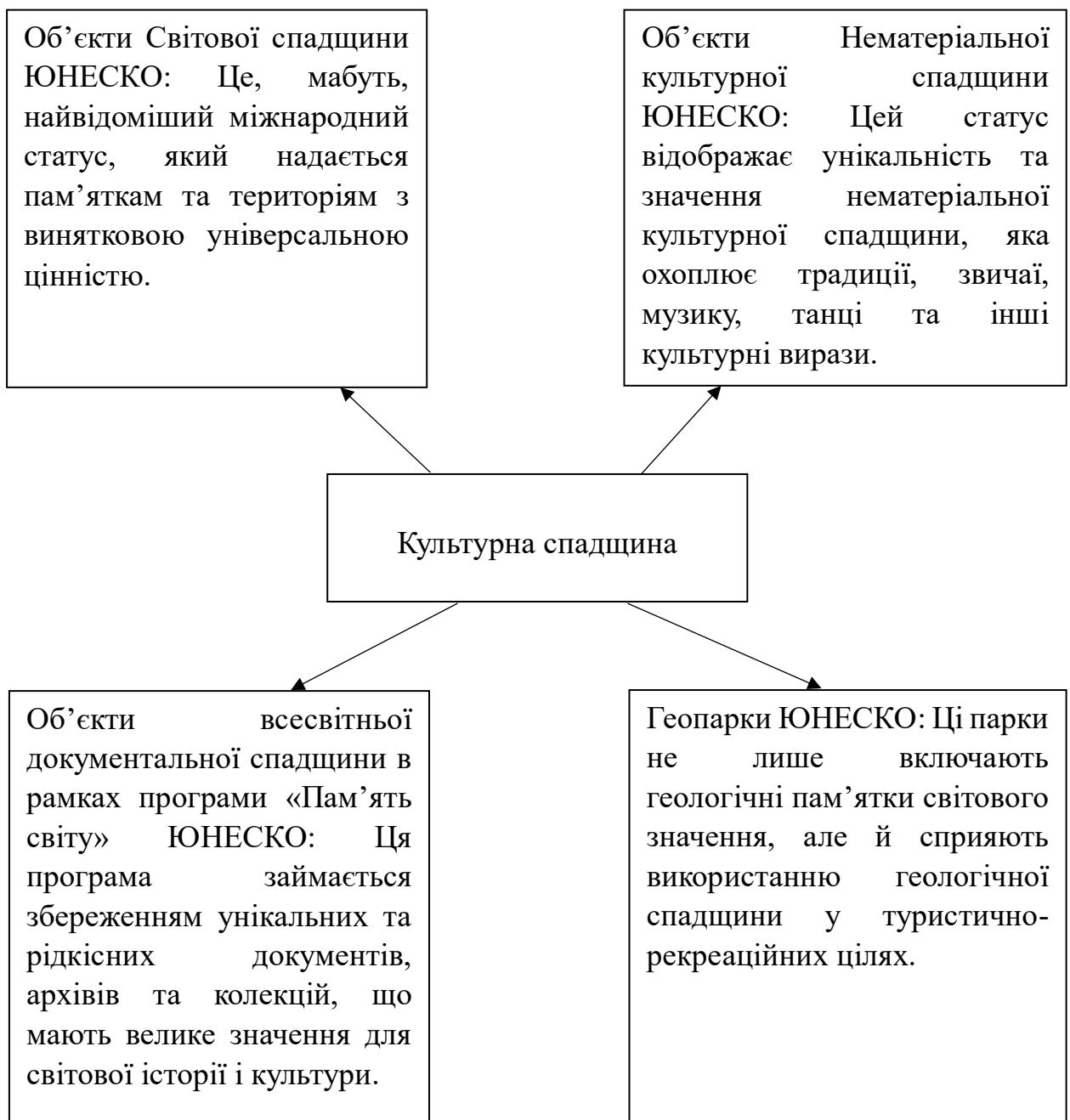

Рис. 1.1 – Міжнародний статус культурної спадщини

Культурна спадщина, її матеріальна та духовна складові є підґрунтям для розвитку й культурного росту населення держави, тому вони виконують вирішальну функцію для повноцінного розвитку населення країни. Вони є своєрідним культурним ідентифікатором держави. Саме тому постає необхідність оцінки забезпеченості історико-культурними ресурсами як всієї країни, так і її регіонів для подальшого аналізу та визначення шляхів оптимізації [10].

На сприйняття спадщини та усвідомлення її ролі для громади безпосередньо впливає термінологія. Якщо постійно вживати терміни «охорона, захист, консервація, утримання» і ігнорувати терміни «збереження, регенерація, управління, інтерпретація» та, зрештою, «розвиток», що передбачають альтернативне та більш продуктивне бачення ролі спадщини, це, відповідно, зміщуватиме акценти в свідомості та зводитиме саму спадщину до рангу економічно збиткового пасиву і заважатиме бачити потенціал спадщини для розвитку громад і країни [11].

Звужене бачення ролі спадщини в Україні закладене безпосередньо на законодавчому рівні, у самій назві базового Закону – «Про охорону культурної спадщини». При цьому, Закон трактує поняття цієї охорони таким чином: «охорона культурної спадщини – система правових, організаційних, фінансових, матеріально-технічних, містобудівних, інформаційних та інших заходів з обліку (виявлення, наукове вивчення, класифікація, державна реєстрація), запобігання руйнуванню або заподіяння шкоди, забезпечення захисту, збереження, утримання, відповідного використання, консервації, реставрації, ремонту, реабілітації, пристосування та музеєфікації об'єктів культурної спадщини (стаття 1) [5].

Тобто, під охороною спадщини мається на увазі передусім консервація (підтримання в незмінному стані), захист (очевидно не лише від природного впливу, але й від нецивілізованих та недоброчесних громадян), утримання (тобто спрямування видатків на охоронні заходи) тощо. При цьому лише розмиті й заховані в кінці вказаного визначення терміни «відповідне

використання» та пристосування (тобто створення умов для сучасного використання об'єкта без зміни притаманних йому властивостей) в деякій мірі вказують на економічний вимір спадщини, використання її потенціалу та цінності в інтересах розвитку.

Такий підхід в цілому наслідує європейські тренди та уявлення про спадщину – щоправда середини минулого століття. Для порівняння наведемо витяги з двох міжнародних конвенцій, датованих 2005 роком та ратифікованих Україною.

Рамкова конвенція Ради Європи про значення культурної спадщини для суспільства наголошує, що збереження культурної спадщини та її стале використання спрямовані на розвиток людського потенціалу та якості життя (стаття 1) [3]. Країни-учасниці Конвенції зобов'язуються розробляти й просувати принципи сталого управління (стаття 9) [3]. Говорячи про потенціал культурної спадщини як фактора або чинника економічного розвитку Конвенція зобов'язує підвищувати рівень обізнаності про економічний потенціал культурної спадщини та використовувати його, а також ураховувати специфічний характер та інтереси культурної спадщини під час розробки економічної політики (стаття 10) [3].

У свою чергу, Конвенція ЮНЕСКО про охорону та заохочення розмаїття форм культурного самовираження проголошує принцип сталого розвитку як один з керівних принципів для країн-учасниць та зазначає, що охорона, заохочення та підтримка культурного розмаїття (в тому числі різноманітних заходів, за допомогою яких культурна спадщина людства виражається, розширяється й передається) є однією з найважливіших вимог забезпечення сталого розвитку в інтересах теперішнього та прийдешніх поколінь [1]. Поряд з цим у Конвенції встановлюється принцип взаємодоповнюваності економічних і культурних аспектів розвитку, та вказується, що оскільки культура є однією з головних рушійних сил розвитку, культурні аспекти розвитку мають таке саме важливе значення, як і його економічні аспекти, і люди та народи мають основне право брати в них участь і користуватися їхніми

здобутками (стаття 2) [1].

Таким чином, роль спадщини для суспільного розвитку, зокрема економічного, вже давно визнана на міжнародному рівні – і цитовані конвенції не започатковують, а лише юридично фіксують цю тенденцію. При чому самі назви конвенцій говорять про значення спадщини, заохочення її сталого використання, а не тільки про охорону.

Прикметно, що стереотипне сприйняття спадщини та її ролі в суспільному житті іноді впливає навіть на зміст офіційного перекладу ратифікованих міжнародних договорів. Так, в оригінальному тексті статті 8 Рамкової конвенції про значення культурної спадщини для суспільства [3] йдеться про вивчення впливу культурної спадщини, що здійснюється з метою використання всіх її аспектів для збагачення процесів економічного, політичного, соціального й культурного розвитку. Однак в українському перекладі натомість говориться про вивчення впливу на культурну спадщину. Така заміна фактично спотворює як зміст вказаної норми Конвенції, так і саме розуміння спадщини – в українському варіанті вона постає не чинником впливу на суспільний розвиток, а пасивним об'єктом стороннього впливу.

Таке зміщення акцентів продовжує домінувати на офіційному рівні. Довгострокова стратегія розвитку української культури – стратегія реформ, затверджена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 01.02.2016 р. № 119-р [12], передбачає розроблення проекту Закону України «Про захист культурної спадщини», що має замінити чинний Закон «Про охорону культурної спадщини». І ця, здавалось би, незначна заміна одного слова зміщує державні пріоритети ще далі від загальновизнаних принципів сталого розвитку, адже замість збереження, використання та інтерпретації спадщини, вона орієнтує державну політику на її «захист», фактично трактуючи нинішнє та майбутнє покоління не як опікунів та бенефіціарів, а як носіїв потенційних загроз для спадщини.

Говорячи про спадщину, «охоронну» термінологію у світі часто чергують з термінологією розвитку, наголошуючи на економічній цінності

спадщини та її значення для місцевого розвитку. То ж логічним є вести мову передусім про «збереження», «використання» спадщини (тобто володіння з користю для громади) та «управління» нею (спрямування діяльності на досягнення певної мети). Адже саме ці терміни вказують на перетворення спадщини на актив громади та суттєвий чинник її розвитку (див. табл. 1.2) [13].

Таблиця 1.2 Особливості впливу культурної спадщини на сталий розвиток

Економічний внесок через туризм та зайнятість	Соціальне згуртування та зміцнення ідентичності	Збереження біорізноманіття та природних ресурсів
<p>Історично-культурна спадщина відіграє ключову роль у розвитку туризму, який є одним із найбільш швидкозростаючих секторів глобальної економіки. Пам'ятки культури приваблюють туристів, що сприяє створенню нових робочих місць і підтримці місцевого бізнесу, таких як готелі, ресторани та транспортні послуги. Це, у свою чергу, веде до підвищення доходів та покращення економічного благополуччя громад.</p>	<p>Історично-культурна спадщина має велике значення для зміцнення соціальної згуртованості. Вона допомагає формувати відчуття приналежності та гордості серед членів громади, оскільки люди відчувають зв'язок зі своїм минулим та предками. Заходи зі збереження спадщини, такі як фестивалі, реконструкції та інші культурні заходи, сприяють взаєморозумінню та взаємоповазі між різними культурними групами, сприяючи миру та соціальній стабільності.</p>	<p>Багато історичних місць та культурних пам'яток розташовані в екологічно чутливих зонах, і їх збереження може сприяти охороні природних ресурсів. Історично-культурна спадщина часто включає знання про традиційні методи обробки землі, водного господарства, лісівництва та використання природних ресурсів, які можуть бути ефективними для сучасних практик сталого розвитку. Збереження цих традиційних знань і практик допомагає підтримувати біорізноманіття та здоров'я екосистем, які є життєво необхідними для сталого розвитку.</p>

У майбутньому в українські словники з часом увійде термін

«інтерпретація спадщини», який у згаданому українському перекладі Рамкової конвенції про значення культурної спадщини для суспільства також не дуже коректно замінений словом «тлумачення». На перший погляд, при всій спорідненості значень, інтерпретація спадщини має суттєво ширше значення ніж просте її тлумачення, адже вона може включати набагато ширший набір методів та прийомів, передбачаючи розкриття змісту та явищ, подій, місцевості у певному контексті, а також за допомогою різноманітних засобів.

Процес збереження історично-культурної спадщини є складним та комплексним. Так, перш за все, цей процес розпочинається із визначення цих об'єктів, що може включати в себе як базове документування та верифікацію, так і проведення складних розкопок, створення картографічних баз та інших ресурсозатратних процесів. Даний процес також включає в себе регулярні оцінки стану об'єкту та ризиків впливу потенційних деструктивних факторів чи загроз, таких як природні катаклізми, війни та посилення урбанізації.

Збільшення рівня обізнаності громадян про значення та роль культурної спадщини є важливим елементом процесу її збереження. Це може реалізовуватись через проведення освітніх програм, виставок, семінарів та інших заходів, які б акцентували фокус уваги на важливість охорони та збереження окремих об'єктів історично-культурної спадщини [11].

Сучасне суспільство стикається з низкою викликів у сфері збереження історично-культурної спадщини. Економічні обмеження часто призводять до недостатнього фінансування охоронних заходів, що може спричинити деградацію об'єктів спадщини. Воєнні дії та конфлікти завдають значних пошкоджень культурним об'єктам, а захист спадщини в умовах війни потребує міжнародної підтримки та координації.

Розвиток міст та інфраструктури часто відбувається за рахунок історичних районів, що загрожує знищенням культурних об'єктів, тому баланс між розвитком та збереженням є ключовим аспектом міського планування. Крім того, кліматичні зміни створюють нові ризики для культурної спадщини, такі як підвищення рівня моря, екстремальні погодні явища та деградація

матеріалів. Хоча технології можуть сприяти збереженню спадщини, вони також створюють нові виклики, пов'язані з цифровою безпекою, авторськими правами та збереженням цифрових копій.

Втрата спадщини – завжди незворотна, тому неможливість її повноцінного відновлення підвищує цінність та зумовлює унікальність спадщини. Саме побоювання втратити спадщину неодноразово виступало мотивацією до дій – в тому числі на глобальному рівні [14].

Для ефективного збереження історично-культурної спадщини необхідно розробити та впровадити комплексні стратегії, що враховують сучасні виклики та можливості. Інтеграція сучасних технологій, таких як лазерне сканування, дрони, віртуальна та доповнена реальність, може суттєво покращити процеси документування, реставрації та презентації спадщини [15]. Активна участь громадян у процесах збереження сприяє підвищенню рівня обізнаності та відповідальності за спадщину, а також може бути досягнута через волонтерські програми, громадські ініціативи та освітні проекти.

Окрім того, важливим питанням є забезпечення стабільного рівня фінансування історично-культурної спадщини, що буде забезпечувати здійснення охоронних заходів та розвиток інфраструктури. Джерелами такого фінансування є державні дотації, допомога приватного сектору та міжнародна підтримка. Для ефективного забезпечення та управління, попри матеріальне забезпечення, важливим є також провадження активної співпраці з фахівцями в сфері історії, екології, археології, архітектури та інших сфер, що буде допоміжним у формуванні комплексних стратегій управління історично-культурної спадщини.

Таким чином, історично-культурна спадщина є важливим та цінним ресурсом для кожної країни, оскільки саме вона визначає національну ідентичність народу чи окремих етнічних груп. Збереження даної спадщини потребує застосування комплексного підходу, який буде включати як законодавчу підтримку, активну участь громадськості та міжнародну

кооперацію. В умовах глобалізації, цифровізації та культурної уніфікації, збереження даного виду спадщини є визначальним елементом розвитку світового суспільства.

1.2. Специфіка дозвілля в сучасному світі

Теорія дозвілля на сучасному етапі її розвитку характеризується міждисциплінарністю, спирається на дані багатьох наук: психології, педагогіки, соціології, філософії, географії, економіки. Однак, з другої половини ХХ ст. дозвілля відокремлюється як самостійна галузь знання, що вивчає значення вільного часу в житті людини, його змістове наповнення, розвиток людини на дозвіллі.

Перш ніж розглядати теоретичні засади дозвілля в зарубіжних країнах, слід зауважити, що в Україні усталеним є поняття «культурно-дозвіллева сфера», що вказує на використання людиною свого вільного часу для розвитку своїх творчих здібностей, культури, вмінь та навичок. Натомість в зарубіжних країнах «культурно-дозвіллева сфера» набула інших назв: «індустрія дозвілля», «дозвіллево-рекреаційна сфера» (США, Великобританія), «сфера вільного часу» (Німеччина), «анімація» (Італія, Туреччина, Франція). Такі назви утвердилися не випадково – вони історично зумовлені і залежать від соціальної, політичної, культурної, економічної політики конкретної країни [16].

Дозвілля як складова часового простору (кількісна концепція дозвілля) передбачає розподіл бюджету часу людини на робочий та неробочий. Відповідно до цієї концепції, дозвілля ототожнюється з позаробочим часом, вивчається як вільний час людини і набуває характерних ознак вільного часу людини в цілому; розглядається як істотна складова вільного часу, що звільняє людину від усіх побутових, робочих та сімейних обов'язків, має рекреаційне та розважальне наповнення. Відповідно до кількісної концепції, дозвіллевий час використовується людиною за її власним бажанням [17].

Дозвілля як окремий вид життєдіяльності людини розглядає дозвілля як діяльність (творчу, конструктивну або ж безцільну та асоціальну). Дозвіллева діяльність відрізняється від інших видів життєдіяльності людини тим, що здійснюється відповідно до потреб індивіда, з метою отримання задоволення. З точки зору прибічників діяльнісної концепції, роль дозвілля полягає у відновленні психічних та фізичних сил людини, підвищенні її освітнього та духовного рівня, здійсненні лише тих занять у вільний час, що відповідають потребам та бажанням людини і приносять їй задоволення у процесі самої діяльності [18].

Дозвілля як психологічний стан людини розглядається крізь емоційне сприйняття людиною дозвіллевих занять. Згідно з цією концепцією, дозвіллевими вважаються лише ті види діяльності, що сприймаються людиною позитивно.

Дозвілля характеризується специфічними ознаками, пріоритетними серед яких слід назвати:

- свободу вибору дозвіллевої діяльності, свободу від обов'язків;
- добровільну участь в дозвіллевій діяльності;
- бажання отримати радість та задоволення;
- самодостатність та самотинність;
- компенсаційність дозвілля [19].

Головними ознаками дозвілля вважають свободу від обов'язків та добровільність участі. Дозвілля передбачає звільнення людини від тих функцій, що покладають на неї різні соціальні інститути (сім'я, церква, школа, суспільство). Тому в умовах перетворення дозвіллевих занять на складову навчання, роботи, релігійної, політичної чи господарської діяльності, відбуваються суттєві зміни в самій природі дозвілля, навіть якщо ці дозвіллеві заняття задовольняють людину. Дозвілля, що має на меті конкретну соціальну або матеріальну мету, доцільно називати «напівдозвіллям».

Дозвілля, яке не має жодної корисливої мети, крім задоволення та відпочинку, є «чистим дозвіллям» [17]. Дозвіллева ініціатива виявляється не

просто в діяльності, а в діяльності добровільній, свідомій; діяльності, що співпадає з інтересами та уподобаннями людини. «Якщо у побутових, і особливо в трудових зайняттях ритм та темп діяльності, як правило, визначаються зовнішніми чинниками, то тут вони повністю залежать від внутрішнього спрямування та бажань людини. Такий високий рівень свободи та самостійності є воістину ідеальним і в сучасних умовах може мати місце лише у сфері вільного часу» [17, с. 23]. Тому дозвіллева діяльність залежить, в основному, не від зовнішніх, а від внутрішніх потреб та мотивів людини.

Зважаючи на множинність та різноманітність класифікацій дозвілля, загальноприйнятою вважається класифікація дозвілля за такими ознаками:

- видом активності (пасивне та активне дозвілля);
- періодичністю (щоденне, щотижневе, відпусчне, святкове);
- тривалістю (короткочасне, довготривале, епізодичне);
- напрямками діяльності (творче, рекреаційне, культурне, спортивне, декоративно-прикладне, туристичне) [20].

Дозвілля має свої обсяги та структурне наповнення. Структура дозвілля охоплює: споживання культурних цінностей, спілкування, творчі зайняття, хобі, рекреаційні та оздоровчі заходи, суспільно-корисну роботу, самоосвіту, пасивний відпочинок, асоціативні прояви. З кінця ХХ ст. в суспільстві істотно збільшується обсяг вільного часу, що значно впливає на участь населення в дозвіллевій діяльності. Дозвілля залежить від загального бюджету часу людини та його поділу на робочий і позаробочий, від витрат на сон, споживання їжі, сімейно-побутові питання, транспорт (тобто, необхідні життєві витрати), від рівня соціального, культурного, медичного обслуговування населення.

Збільшення обсягу дозвілля можливе за умов скорочення часу для роботи; удосконалення діяльності соціальних, транспортних, оздоровчих, комунальних та інших служб тощо.

Функція дозвілля. На кожному з етапів в історичного розвитку дозвілля виконувало різні функції, відповідаючи соціальному замовленню суспільства,

потребам, бажанням та інтересам окремої особистості. В науковій літературі з питань дозвілля, проблема його функцій набула належне філософське, педагогічне, культурологічне розкриття. В наукових школах зарубіжжя – американській, французькій, німецькій, англійській – такі поняття, як «функції» та «принципи» розрізняються за кількістю, назвами, змістом. Особливо це показано при визначенні функцій дозвілля [17].

У перекладі з латинської мови слово «функція» означає роль, сферу діяльності, коло обов'язків, призначення. Поняття функції використовується в багатьох сферах життєдіяльності людини і має різне змістове навантаження. Так, в біології функція означає діяльність та розвиток організму; в соціальних відносинах – вияв ознак певного об'єкта; в соціальних інститутах – окремий напрям діяльності, що реалізує їх суспільне призначення. Вважається доречним поділ функцій дозвілля на основні або постійні, генетично притаманні дозвіллю та тимчасові, ті, що виникають лише на певних етапах дозвіллевої діяльності [21].

При формулюванні функцій дозвілля необхідно враховувати істотні та специфічні риси дозвілля, потреби суспільного розвитку та практико-орієнтований характер дозвілля.

Головними соціальними функціями дозвілля є рекреаційна, комунікативна, соціальна, творча, ціннісно-орієнтаційна, пізнавальна та виховна.

Рекреаційна функція спрямована на зняття виробничої перевтоми, психологічної перенапруги, відтворення фізичних, інтелектуальних, емоційних сил людини; на зміцнення здоров'я шляхом здійснення дозвіллевим об'єднанням ігрових, оздоровчих, розважальних, спортивних, туристично-екскурсійних програм, проведення вечорів відпочинку, видовищних заходів, театралізованих вистав, масових свят. Рекреаційна функція є однією з провідних для сучасних дозвіллевих закладів, її мета – сприяти відпочинку, неформальному спілкуванню. Рекреаційний потенціал дозвіллевих закладів реалізується завдяки змінюваності видів дозвіллевої діяльності, спілкуванню

з іншими, змаганням, мистецтву, фізичним навантаженням, інтелектуальним програмам.

Рекреаційна функція яскраво виявляється у таких формах роботи, як концерти, художні видовища, спортивні змагання, художня творчість, аматорські об'єднання, свята, туристичні заходи. На відміну від вітчизняних вчених, які розглядають рекреаційну функцію дозвілля як другорядну, в зарубіжних країнах рекреації надається особливого значення. Вважається, що в рекреаційних дозвіллевих заходах відбивається сутність та особливості вільного часу. Разом з тим слід підкреслити, що досить часто, особливо в американській моделі дозвілля, рекреаційний компонент переважає, витісняючи дозвіллеві заняття, спрямовані на культурний та творчий розвиток людини [22].

Комунікативна функція дозволяє розширити можливості для спілкування, подолання самотності, знаходження нових друзів. Вона яскраво виявляється в таких формах дозвілля, як диспути, дискусії, вечори відпочинку, конференції, конкурсні та розважальні програми, просвітницькі акції тощо.

При цьому, сила дозвіллевого об'єднання полягає не в безпосередньому впливі на людину, повідомленні їй певної інформації (телебачення, до речі, таких можливостей має значно більше), а в тому, що на дозвіллі людина має можливість різноманітно діяти сама. Інформаційне спілкування передбачає обмін думками, задоволення естетичних та пізнавальних потреб; в емоційному спілкуванні на першому плані – задоволення потреб у співчутті, співпереживанні, взаєморозумінні, дружній підтримці. Емоційне спілкування протікає в нерегламентованих формах і не потребує додаткових зусиль та витрат.

Соціальна функція дозвілля сприяє тому, щоб кожна особистість мала власну гідність, могла знайти зміст свого існування, сприяє інтеграції людини в суспільство, задовольняє можливість самоідентифікації, дозволяє відчутти свою приналежність до певної спільноти.

Вона поєднує в собі функції адаптації, соціалізації, психологічної

профілактики і пов'язана з соціально-культурними, рекреаційними, дозвіллевими проектами для інвалідів, осіб похилого віку, представників етноменшин, «важких» підлітків. Ця функція набуває особливого значення на сучасному етапі, коли людина соціально розчарована, емоційно загублена, духовно принижена, не вірить у майбутнє, цинічна по відношенню до минулого; прагматична у своєму підході до сьогодення; втрачає повагу до великих моральних цінностей та норм [22].

Творча функція спрямована на створення умов для вияву й розвитку творчого потенціалу особистості за межами професійно-трудової та сімейно-побутової діяльності шляхом участі особистості у виставках, творчих вечорах, в різноманітних гуртках, хобі-групах, у роботі майстерень, літературних, музичних, народознавчих віталень, художніх салонів. Творча функція дозвілля забезпечує не просто відпочинок та розваги людини, а й самовдосконалення у вільний час.

Маючи різноманітні інтереси, людина прагне визнання своїх здібностей та вмінь на дозвіллі. Це особливо важливо, коли людина засобами дозвілля намагається компенсувати невдоволення або невизнання в інших сферах діяльності. Творча функція яскраво виявляється в таких формах дозвілля, як виставки, ділові ігри, конкурси, фестивалі, бесіди, самодіяльні концерти, туристичні походи, технічні гуртки, прикладна творчість.

У своїй пізнавальній функції дозвілля постає складовим компонентом неперервної освіти, підкреслюючи важливість самовдосконалення й самоосвіти, духовного збагачення особистості. Пізнавальна функція дозволяє задовольнити потреби в додатковій інформації, в поширенні та набутті нових знань [23].

На відміну від навчальних закладів, дозвіллева діяльність не обмежується певним регламентом та правилами, її реалізація залежить від бажання, ініціативи та самодіяльності членів дозвіллевого закладу з урахуванням їх індивідуальних інтересів та запитів. Пізнавальна функція яскраво виявляється в роботі клубів для людей «золотого» віку, гуртків,

довідково-консультаційних служб, інформаційних кабінетів.

Ціннісно-орієнтаційна функція полягає у формуванні системи ціннісних уявлень та орієнтацій особистості, мотивів, ідеалів, переконань, життєвої позиції і виявляється у ставленні індивіда до навколишнього середовища, до інших людей, до самого себе. Сприймаючи певні події, факти, предмети, наукові концепції, поведінку інших людей, навколишній світ, людина завжди оцінює та формує певне ставлення до них. Оцінювання, сприйняття та розуміння людиною будь-чого відбиває її ставлення до певного явища і впливає на активність особистості [22].

Виховна функція дозвілля має специфічні особливості, які полягають у добровільному включенні людини в дозвілєву діяльність і виявляється в цілеспрямованому розвитку особистісних потенціалів (пізнавального, ціннісно-орієнтаційного, творчого, комунікативного). Дозвілєвий заклад часто постає в ролі додаткової школи як паралельне з навчальною установою джерело знань, набуття певних навичок і розширення культурно-дозвілєвих інтересів. Підкреслюючи виховну функцію дозвілля, наголосимо на тому, що будь-який дозвілєвий заклад має істотні відмінності від інших педагогічних організацій (загальноосвітніх, спортивних, музичних навчальних закладів). Його специфіка полягає в тому, то, на відміну від інших педагогічних систем, у дозвілєвій установі (особливо це стосується клубів та гуртків) педагогічний процес постає як предметна діяльність, але результати цієї діяльності є лише засобом вирішення конкретних завдань, а не самоціллю [24].

Форми та види відпочинку. Функції дозвілля визначають його рівні:

- пасивний відпочинок як найпростіший рівень дозвілля, то не має перспективних цілей, дозволяє звільнитися від виробничої перевтоми, побути у спокої, психологічно розслабитися; пасивне дозвілля є складовою життя людини;

- розважальне дозвілля включає прогулянки, спортивні та видовищні шоу, відвідування театрів, ігри, рекреаційні заходи і сприяє емоційній та фізичній розрядці; розважальне дозвілля вимагає від людини певної

підготовки, вольових зусиль, застосування фізичних та психічних сил;

- пізнавальне дозвілля передбачає активну участь людини у дозвіллевій діяльності, спілкування в хобі-групах, з однодумцями, формує світогляд людини, розвиває її духовний світ, соціальні зв'язки та творчі уподобання;

- творче дозвілля характеризується духовною насиченістю, соціальною активністю, сприяє культурному збагаченню, створенню нових духовних цінностей [17].

Закономірності дозвілля полягають в тому, що:

- дозвіллева діяльність здійснюється у вільний для людини час, надає свободу вибору дозвіллевих занять та участі в них, зміст дозвіллевої діяльності нерегламентований і не запрограмований;

- багатоманітність видів дозвіллевої діяльності, синтетичність та великий діапазон, дозволяють інтегрувати різні види дозвіллевої діяльності, створюють підвищені (порівняно з іншими складовими соціально-культурної діяльності) можливості для вияву й розвитку творчого потенціалу людини, залучення до кращих досягнень світової культури;

- міжособистісне культурне спілкування на дозвіллі посилює привабливість дозвіллевої діяльності для людини і відкриває можливості для розвитку культури особистості;

- самодіяльна й ініціативна основа дозвіллевої діяльності передбачає активну участь особистості в дозвіллевих заходах; якщо зміст дозвіллевої діяльності неадекватний інтересам та потребам особистості, можливості дозвілля лишаються нереалізованими і не впливають на творче розкриття особистості;

- дозвілля створює умови для духовного розвитку особистості, обміну, засвоєння та створення нових духовних цінностей;

- дозвілля є засобом соціалізації особистості; завдяки участі в дозвіллевій діяльності особистість засвоює досвід суспільства, його цінності, накопичує соціальні знання та норми поведінки [18].

Принципи організації відпочинку. На сучасному етапі розвитку

дозвіллевої сфери зарубіжжя формується нова система принципів дозвіллевої діяльності, зумовлена економічними, соціальними, культурними, політичним процесами в суспільстві. На відміну від закономірностей, принципи дозвіллевої діяльності відбивають ті вимоги, що висувуються суспільством перед дозвіллевою сферою для успішного виконання суспільного призначення дозвілля [17].

Принципи становлять теоретичні, соціальні, культурні, політичні, організаційні засади, на яких ґрунтується дозвіллева діяльність. Зарубіжні вчені визначають такі загальні принципи дозвіллевої діяльності:

- системність як цілеспрямована, системна організація дозвіллевої діяльності з метою раціонального використання вільного часу, розвитку соціальної активності та індивідуальної ініціативи людини, відволікання її від асоціальної поведінки;

- добровільність як певна незалежність дозвілля, відсутність регламентації з боку держави та інших структур, вільний вибір людиною дозвіллевих занять;

- диференціація як врахування особливостей різних верств населення, умов праці, професійних інтересів, вікової специфіки, статевих ознак, рівня духовного розвитку особистості;

- доступність та якість дозвіллевих послуг як задоволення потреб і запитів клієнтів дозвіллевого закладу, систематичне вивчення їхніх бажань, прогнозування розвитку дозвіллевої сфери;

- відповідність дозвіллевих послуг місцевим умовам – соціально-демографічним, економічним, культурно-освітнім, політичним, практичній діяльності людини [23].

Однак провідним у дозвіллевій діяльності вважається принцип інтересу, що означає врахування інтересів особистості, сприяє не лише їх задоволенню, а й пробудженню нових потреб і запитів, формує нові духовні цінності. Принцип інтересу передбачає відповідність дозвіллевого заняття нахилам та уподобанням особистості.

Висновки до 1 розділу

Історико-культурна спадщина становить стратегічну цінність для будь-якої держави, оскільки відіграє ключову роль у формуванні національної ідентичності та самобутності народів і етнічних спільнот. Її збереження вимагає комплексного підходу, що поєднує нормативно-правовий захист, залучення громадськості та міжнародну співпрацю. В умовах глобалізаційних процесів, цифрової трансформації та культурної уніфікації охорона культурної спадщини набуває особливого значення як фундаментальний чинник сталого розвитку сучасного світового співтовариства.

Сфера дозвілля поєднує найрізноманітніші види людської життєдіяльності, адже людина на дозвіллі не обмежена зовнішніми чинниками і залежить лише від своїх внутрішніх бажань та уподобань. Тому діяльність на дозвіллі неможлива без внутрішньої установки людини, що сприяє або ж, навпаки, стримує розвиток, усвідомлення та реалізацію особистісних потреб. Вибір певного виду дозвіллевої діяльності зумовлюється його індивідуальною та соціальною цінністю в очах особистості, а змістове наповнення дозвіллевих занять відбиває мету та завдання людини, які вона ставить перед собою: набуття знань та навичок, вироблення норм практичної поведінки, засвоєння інших культурних цінностей, удосконалення чи опанування різними сферами суспільної діяльності. Змістове наповнення дозвілля відбиває сутність, взаємозв'язок та розподіл основних його складових: самоосвіту, любительські заняття, оздоровчу діяльність, споживання культурних цінностей, спілкування, пасивний відпочинок, творчі зайняття.

Принципи та функції дозвілля постійно змінюються, що пояснюється змінами та розвитком суспільного життя. Особливо це стосується положень та завдань, пов'язаних з ідеологією та культурною політикою конкретної держави.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІТИЧНИЙ ОГЛЯД КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ ТА ДОЗВІЛЛЯ НІМЕЧЧИНИ

2.1. Аналіз культурної спадщини Німеччини

Німеччина належить до найвідоміших на світовому туристичному ринку країн. У рейтингу з популярності туристичних напрямків протягом багатьох років вона входить у Топ-10 за всіма показниками розвитку туризму (за прибуттями іноземних туристів, доходами від в'їзного туризму та витратами на виїзний туризм німців). Значним чином цьому сприяють багаті культурно-історичні ресурси країни, які формують її привабливість для іноземних і внутрішніх туристів.

У Німеччині туристів всюди чекають визначні пам'ятки та пам'ятники багатовікової культури: замки та палаци, церкви та монастирі, стародавні міста з фортечними мурами, воротами та баштами, зі старими будинками буржуа на романтичних вулицях.

Наявність одразу кількох метрополій пов'язана з історичним розвитком країни. Особливе місце в Німеччині займає його стара і нова столиця – Берлін. Поряд із ним у Німеччині є ціла низка регіональних столиць, у яких широко представлена німецька історія та культура. Містам Німеччини притаманна важлива особливість, яка щорічно привертає до країни безліч туристів, – величезна різноманітність визначних пам'яток [25].

Берлін – столиця і найбільше місто Німеччини, знову повне прагнення стати «серцем Європи». Сьогодні це єдине місто, в якому реконструюються центр та передмістя. Широкомасштабні перетворення знову ведуть Берлін на авансцену світу.

Візитною карткою міста є величні Бранденбурзькі ворота (1788 – 1791 рр.) з контрольно-пропускним пунктом «Чарлі» – одним із символів «холодної війни» (зараз перетворень на музей), біля західної стіни якого збережено ділянку сумно знаменитої «Берлінської стіни», що розділяла місто

в період «великого протистояння». Дуже привабливі пам'ятки, що дивом уціліли в пожежах Другої світової війни – собор Св. Хедвіга (1747 – 1773 рр.), будинки Арсеналу (1695 – 1706 рр.), собор Св. Миколая в готичному стилі (XIV ст.), найбільший у світі (сьогодні тут розташований Німецький історичний музей), готична церква Марієнкірхе та ін. Практично заново були відбудовані такі знамениті пам'ятки міста, як Німецька державна опера, Рейхстаг (1884 – 1894 рр.), вулиця Унтер ден Лінден, замокнувши Бельв'ю (1785 р.), Кайзер-вільгельм-кірхе, Шарлоттенберг XVIII – XIX ст. [26].

Безліч нових споруд додали місту неповторної сучасної зовнішності – Берлінська телевежа (365 м), що славиться своєю великою колекцією, ботанічний сад, комплекс пам'ятників загиблим радянським солдатам – Трептов-парк, Ханзафіртель, театр дес Вестенс, міська бібліотека, міжнародний конгрес-центр, Єстрада та ін.

Бремен – лежить на берегах річки. Везер і відомий як один із найдавніших міст країни. Це важливий центр суднобудування, торгівлі і промисловості. Відомий у минулому як ганзейське місто, а потім своїми зв'язками з Новим Світом: через нього йшов головний потік німців, які емігрували за кордон. Імпорт «колоніальних товарів» (чай, кава, тютюн, бавовна) та їх переробка важливі для міста і нині. Бремен – традиційний центр суднобудування. До поразки Німеччини в 1945 р. це був також один з найбільших центрів авіаційної промисловості. Останнім часом виробництво літаків поновилося і доповнилося космічною технікою [27].

Центром Бремена вважається стара Ринкова площа з ратушею (1405 – 1410 рр.) і собором Св. Петра (XI ст.), тут також знаходиться будівля міського парламенту (1966 р.), побудована на місці зруйнованого доценту англо-американськими бомбардуваннями старого парламенту, а також дивом і символом. скульптура Роланда (1405 р.). Достовірними пам'ятками Бремена також є величний Бременський собор (XI – XIII ст.) і стара вулиця Шнервіртель [28].

Гамбург – місто мостів, моряків і мільйонерів, найбільший морський

порт Німеччини, недарма займає лідируючі позиції щодо кількості туристів, що відвідують його простори. Гамбург вважається «другим містом країни» після Берліна, що зберегло властиві тільки йому своєрідність і зовнішність. Він розташований на берегах річки Ельби за 110 км від Північного моря. Промисловість міста пов'язана з портовою діяльністю: переробка імпортованого продовольства, руд металів, деревини, целюлози тощо; нафтопереробка і нафтохімія, суднобудування (атомні судна, бурові платформи) і судноремонт.

У культурному відношенні Гамбург прийнято вважати німецькою «столицею мюзиклу». До того ж, це місто міжнародних заходів, засобів масової інформації (газет, журналів, рекламних агентств, радіо і телебачення), численних культурних установ. Місто вважається одним з найзеленіших і найбагатших на рекреаційні території. Величезна кількість мостів, яких налічується 2400, і зелені створює неповторний стиль міста [29].

Відновлені після бойових дій II Світової Війни історичні скарби Гамбурга, історії багатющого торгового міста середньовіччя, що оповідають про славні сторінки, хоч і втратили частину своєї енергетики, але всі також привертають увагу туристів з різних країн світу.

Прикрашає Гамбург міська Ратуша, чії куранти щогодини відбивають час, що настав. Напевно, жодне інше місто Європи не має такої кількості критих вулиць і пасажів, які починаються прямо від торгового центру міста, – Гамбурзького двору. На всю Європу відомі пасажі «Хансевіртель», «Гергоф», «Гансемаркт» та «Нойє Гансемаркт». Не менш цікавою видається поїздка до старої гавані Гамбурга, завдяки своєрідності, що виражається у наявності найдовшого у світі складського комплексу, що не змінився з годин свого будівництва, та не раз миготів у різних кінофільмах [30].

Мюнхен – столиця Баварії, третє за величиною місто Німеччини. Воно розташоване поблизу Альпійських гір на берегах річки Ізар. Понад 750 років Мюнхен розвивався як королівська резиденція. Це сприяло розвитку культури, облаштуванню міста, залучення сюди відомих учених, художників та скульпторів.

Центром міста є площа Марієнплатц з будівлями нової (XIX ст.) та старої (1470 р.) ратуш. В околицях Марієнплатц знаходяться такі відомі пам'ятки міста, як: церква Петерскірхе (XI ст.), найживописніший природний ансамбль Англійського саду та головна шоп-вулиця міста – Ной-хаузер Штрассе, вулиця Таль, Площа Правосуддя та старий ботанічний сад [31].

Головним собором міста та його символом є церковь Фрауенкірхе. На південь від комплексу королівської Резиденції (XVI – XIX ст.) знаходиться Баварський Національний театр (Баварська Національна опера, 1811 – 1818 рр.) та перша південно-німецька церква у стилі барокко – Театі-неркірхе. Ще одна історична пам'ятка – найвідоміша та найстаріша мюнхенська пивна – Хофбройхаус (XII ст.), яка розташована у самому серці міста. Саме тут, 1923 р. відбувся «Півний путч», який став початком політичної кар'єри Гітлера [32].

Нюрнберг – місто, розташоване в центральній частині Баварії. У свій час тут вибирали імператорів Німеччини і зберігали імператорські скарби. Під час Другої світової війни місто було на 90% зруйноване, але в даний час практично знову відновило свою колишню привабливість. Нюрнберг радує туристів морем черепичних дахів і мальовничою панорамою зі скелі імператорського замку Кайзербург. Особливої слави зажило як місто Альбрехта Дюрера і виробник іграшок.

Найкрасивіший вигляд на старе місто відкривається з Фюрстерських воріт – кільце стін Штадтмауера (XIV – XV ст.) з безліччю воріт і башт. Вхід у старе місто відкривають «Королівські ворота» («Кенігстор») з величезною оглядовою баштою, від якої відходить найстаріша вулиця міста, – Кенігштрассе, на якій знаходяться церковь Св. Березня, Німецький національний музей, і церковь Св. Лоренца – найбільша церковь Нюрнберга. Обов'язково слід побувати у знаменитих баварських палацово-паркових ансамблях, розташованих у мальовничих куточках краю. Найвідоміші з них – колишня літня резиденція баварських королів – замок Німфенбург, «казковий» замок Нойшванштайн поблизу австрійської межі, стилізований під середньовічну фортецю, замок-палац Ліндерхоф (1869 – 1879 рр.) [33].

Дрезден – столиця і перлина Саксонії. В результаті англо-американських бомбардувань у ніч з 13 на 14 лютого 1945 р., Дрезден був практично стертий з землі, але сьогодні він поступово повертає собі славу світового культурного центру. Відкрита у 1854 р. Дрезденська галерея, чиї скарби щасливо unikнули жахів бомбардувань у скельних галереях довколишніх гір, здобула славу однієї з найбагатших колекцій світу.

Славнозвісне настінне панно «Ходу князів», викладене фарфоровими кахлями на стіні палацу-резиденції саксонських королів. Тисячолітня історія правління династії Веттинів зображена як колона з майже сотнею фігур саксонських курфюрстів та королів зі свитою. Завершує процесію автопортрет автора панно Вільгельма Вальтера. Цікаво, що на панно зображена лише одна жінка [34].

Огляд визначних пам'яток традиційно починається з Театральної площі, де красується чудова будівля Дрезденської опери. Навколо неї компактно розташувалися історичні квартали. Поряд – Цвінгер. Це вражаючих розмірів павільйон, чи точніше кілька павільйонів, будівництво яких почалося у 1709 році і закінчилося у 1733 році, а переробки продовжувалися ще десятиліттями. Цвінгер – це саксонське бароко, оглушлива за своєю химерністю архітектура і декоративна скульптура, це будівля, через яку Саксонії свого часу заздрила вся Європа [35].

Недалеко від Цвінгера розташована величезна споруда у стилі ренесанс – це резиденція королівської династії Веттинів, що правили Саксонією довше, ніж будь-яка інша королівська династія у Німеччині.

Вздовж Ельбі простягнулася тераса Брюля, яку у Дрездені називають «балконом Європи».

Кельн – одне з найдивовижніших міст Центральної Європи, місто, яке було засноване римлянами в I ст. н.е. як торговий вузол на перетині Рейну і сухопутних доріг. Він поєднує у собі чарівну комбінацію старовинних вулиць на березі річки, історичного центру, що чудово зберігся, а також найкращих пам'ятників культури у Німеччині [36].

Кельн відомий як місто церков. На кожному розі можна виявити якийсь монументальний собор. Усі вони настільки величезні, що в будь-якому іншому місті могли б стати легендою.

Головна визначна пам'ятка міста – це грандіозний Домський собор, одна з найбільших готичних будов, що будь-коли зводились людиною. Його шпиль були найвищими у світі доти, доки не була побудована Ейфелева вежа, але вони, як і раніше, залишаються найвищими у місті. Собор будувався шість століть (1248 – 1880 рр.).

Поряд із Домським Собором знаходиться Римо-німецький музей – один з найважливіших археологічних центрів Німеччини. Тут виставлені одні з найкращих римських знахідок району Рейну. Там є цікава колекція скульптур, скляного посуду та ювелірних виробів, але найзначнішим експонатом є мозаїка Діоніса [37].

Міст Гогенцоллернів. З семи мостів, які з'єднують береги Рейну в Кельні, міст Гогенцоллернов є найвідомішим. Неабиякою мірою цьому сприяє те, що розташований він поруч із собором. Будівництво першого мосту тут відбувалося з 1907 по 1911 рік. 1945 року, коли війська союзників розпочали штурм Кельна, німецькі військові інженери підірвали стару переправу.

Усього через три роки міст був частково відремонтований, а 1959 року повністю реконструйований. Завдяки близькості головного залізничного вокзалу Кельна, мостом Гогенцоллернів щодня проходить близько 1200 поїздів. Перетнути Рейн в цьому місці можна і за допомогою пішохідної доріжки, що йде мостом [36].

Кельнська канатна дорога, яка з 1957 року з'єднує зоопарк і Рейнпарк, вважається найбезпечнішим міським видом транспорту та є дуже популярною серед туристів пам'яткою. Під час короткої поїздки через Рейн відкривається захоплюючий краєвид на Кельн, у тому числі на Кельнський собор та на річку.

Франкфурт-на-Майні – найбільше місто регіону, «місто хмарочосів і банків», найважливіший економічний центр Німеччини та Європи. Тут проводилась коронація німецьких кайзерів і середньовічні торгові ярмарки.

Життя і творчість великого Гете зробили Франкфурт всесвітньо відомим. Під час Другої світової війни місто було знищене на 95%. Його сучасні хмарочоси стали символом нової, процвітаючої Німеччини. Щорічний книжковий ярмарок вважають за найбільшу експозицію книг у світі [38].

У місті багато історичних і архітектурних пам'яток. Особливістю його сучасної забудови є найвищі в Німеччині хмарочоси. Заслужують на увагу Стара опера, Архітектурний Музей, Музей кіно, природний музей Зенкенберг, міські галереї, чудовий інститут мистецтва Кунст інститут, гігантські теплиці Саду Пальм, зоопарк та Німецький музей шкіри.

Штутгарт – одне з найпривабливіших міст Німеччини. яке в 1944 р. було зруйноване, а в 1950-х роках відновлено. Розташований в улоговині, оточеній мальовничими лісами, Штутгарт привертає безліч гостей. Його ратушна площа – одна з найкрасивіших в країні. Неповторну своєрідність місту додають великі парки, що відокремлюють райони один від одного. Штутгарт рясніє пам'ятниками, статуями і фонтанами. У старовинних будівлях розташовано багато музеїв і художніх галерей. У свій час Штутгарт був столицею герцогства, а потім королівства Вюртемберг. У місті зберігся королівський палац та інші пам'ятки архітектури. Штутгарт – центр видавничої справи і поліграфії, звідси виходить 1/5 книжкової продукції Німеччини[39].

Німеччина славиться своїми курортами, деякі з яких налічують кілька століть.

Бад Емс – європейський оздоровчий і курортний центр. Бад Емс був однією з найбільш поважних і важливих здравниць в Європі. У XIX столітті він користувався успіхом у європейських царів, імператорів, королів, відомих політиків і акторів, які піклувалися про своє здоров'я. Не дивлячись на соціальні зміни і політичні перевороти, Бад Емс залишився європейським оздоровчим і курортним центром [40].

Він розташований посеред природних ресурсів долини Лан і оточений лісистими схилами Таунуса і Вестфалії. Природні стежки та агро-оселі зустрічаються на всьому шляху.

Емські Води – одні з найстарших в Німеччині – утворені в глибинах Емського геологічного вигину. Тутешні води високо насичені мінералами. Три великі водоймища з площею поверхні, що перевищує 1000 квадратних метрів забезпечують безліч місць для плавання, наповнених джерельною водою з температурою 32 С. Ці води постійно проточні, що забезпечує кристальну чистоту та хорошу гігієну [41].

У долині Рейну є безліч мінеральних джерел, тому тут знаходяться знамениті бальнеологічні курорти: Вісбаден, Баден-Баден, Бад Киссинген, Бад Фюссинг.

Баден-Баден – це місто-курорт з мальовничою природою та безліччю гарячих мінеральних джерел. Оздоровчий комплекс Каракалла-терми об'єднує більше 20 різних джерел, а також басейнів і саун, масажів та інших процедур.

Курортне містечко Баден-Баден вважається «літньою столицею Європи». Надзвичайно м'який клімат, гарячі термальні джерела, велика кількість садів і парків, сучасні термальні комплекси та комфортабельні готелі – мабуть, все це – складові успіху Баден-Бадена.

Бад Райхенхаль – курорт, розташований на південному сході Німеччини поряд з австрійською межею. Лужні вуглецеві води з підвищеним вмістом солі рекомендуються при захворюваннях верхніх дихальних шляхів, захворюваннях серцево-судинної системи, алергічних захворюваннях.

Бад Фюссинг – бальнеотерапевтичний курорт лісової зони, розташований на висоті 324 м над рівнем моря. Стрімкий розвиток перетворив його на один з найпривабливіших і відвідуваних курортів Європи. Причиною цього небувалого успіху являються гарячі сірковмісні джерела мінеральної води, яка піднімається з глибини 1000 м [42].

Центр Здоров'я, площею 80 тис. м², є найкрупнішим в Європі і популярнішим термальним джерелом Баварії. Тут функціонує базовий реабілітаційний центр Німеччини для лікування захворювань опорно-рухового апарату, більше 20 спеціалізованих центрів, серед них Німецький Центр Остеопорозу і німецький Центр традиційної китайської медицини. Широко

застосовуються різні бальнеопроцедури з використанням мінеральної води, фізіотерапія, масаж, шиацу, акупунктура. Різноманітні види саун з лікувальними травами, парові гроти, радонові ванни, королівські ванни релаксації зі шампанським [43].

Навколо трьох гарячих джерел розташовано більше 30 санаторіїв, готелів, клінік, пансіонів, готових прийняти до 15 тис. гостей одночасно. На курорті Бад Фюссинг створені умови для занять різними видами спорту: тенісні корти, поля для гольфу, басейни, кінноспортивний комплекс, кегельбан і багато іншого.

Бад Райхенхаль розташований на південному сході Баварії біля озера Кімзее. Курортом він став з легкої руки короля Максиміліана Другого. Монарх, що правив в середині XIX століття, якось приїхав в Райхенхаль на пару днів, але пробув більше місяця. Максиміліану дуже сподобалася місцева природа, і він вирішив побудувати тут літню резиденцію. Тоді і були закладені традиції вишуканого світського курорту. Його головне природне багатство – сіль, «біле золото» [44].

Підсумовуючи аналіз культурної спадщини Німеччини, варто наголосити, що ця країна посідає одне з провідних місць у Європі за кількістю та різноманіттям культурних об'єктів. Від середньовічних замків і готичних соборів до сучасних архітектурних ансамблів та музеїв світового рівня – усе це формує унікальний образ Німеччини як центру історії та мистецтва.

Разом із тим, культурна спадщина Німеччини не є лише статичним явищем. Вона активно інтегрується в сучасний туристичний простір, стаючи основою для культурних фестивалів, тематичних маршрутів та освітніх проєктів. Поєднання традицій і сучасності дозволяє залучати різні категорії туристів – від дослідників історії та мистецтва до молоді, зацікавленої у креативних формах відпочинку. Таким чином, культурна спадщина виступає не тільки важливим чинником формування іміджу Німеччини на міжнародному туристичному ринку, але й економічним та соціальним ресурсом для її сталого розвитку.

2.2. Специфіка дозвілля туристів у Німеччині: сучасні практики й тенденції

Крім культурно-історичних пам'яток, Німеччина славиться своїми традиціями. У культурі сучасної ФРН ще зберігаються деякі старі традиції, успадковані від минулого. У той же час за період існування західнонімецької держави стали вироблятися і нові риси культури, що відрізняють її від культури інших європейських країн. Ці особливості виявляються у всіх сферах життя.

Не дивлячись на схильність німців до постійного покращення та модернізації, старі культурні традиції дуже їм дорогі. Багато мисливців досі носять зелену одягу, жолобники ходять у чорних, як смола, костюмах і циліндрах, деякі баварські жінки одягаються в дірндл шорти, лоден (короткі жакети) та фетрові шапки [45].

Як не дивно, але в такій високорозвиненій державі, як ФРН, у деяких місцевостях ще зберігається народний одяг. У святкові дні у віддалених ізольованих районах можна побачити барвисті народні костюми. Їх колір, обробка, прикраси сильно вібрують по областях, але основні риси крою однакові. Так, чоловічий національний костюм складається зі світлої сорочки, жилета, довгого крилатого каптану з обшлагом на рукавах і з великими карманами, вузьких штанів по коліна, панчіх або гетр і черевиків з пряжками.

Основні частини жіночого костюма – це біла кофта з рукавами, вузький темний корсаж-ліф зі шнуруванням спереду та глибоким вирізом, який закривають різними вставками, нагрудниками чи платком, широка до збірки спідниця та фартух [40].

За традиційними уявленнями, народна кухня країни знаменита, перш за все, своїми ковбасами, пивом та сосисками. Це до певної міри вірно і для нашого часу, різні сорти ковбас та сосиски – улюблена їжа і тепер, хоча вони і не складають основу кухні жителів ФРН. З напоїв найбільш поширене пиво, відоме ще давнім германцям. Особливою популярністю користуються

баварські сорти пива. З вин популярні сухі – рейнське та мозельське, а на південному заході – сидр [46].

У мистецтві тенденція постійного удосконалення виражається в сучасніших формах – Німеччина відома продюсерами чудового та перспективного кіно, серед яких можна виділити Райнера Вернера Фассбіндера та Вернера Херцога.

Наявність безлічі музеїв з найрізноманітнішими колекціями відображає особливості суспільного та культурного розвитку Німеччини. Баварські герцоги колекціонували не лише витвори мистецтва, а й автоматичні пристрої, засоби ремісників, музичні інструменти, мінерали та екзотичні предмети. У XVII столітті «Зелене зведення» саксонських правителів у Дрездені було, мабуть, найкрупнішою скарбницею в Європі. З неї вийшла Картинна галерея, Фізико-математичний музей, а також Музей мінералогії.

Колекціонуванням займалися і деякі заможні бюргери. Пристрасть до колекціонування призвела до того, що в Німеччині майже немає такої сфери мистецтва чи діяльності, яка б не була представлена якимось музеєм. Насамперед великі музеї прагнуть до того, щоб показати публіці якомога ширшу палітру своїх експонатів. У той же час через брак виставкових площ майже всі музеї змушені зберігати безліч експонатів у запасниках. Публіка може познайомитися з ними лише під час спеціалізованих виставок [45].

Різноманіття музейних колекцій здається безмежним: від творів Рембрандта і Пікассо до шпалер (Кассель), від засобів виноробства (Кобленц) до метеоритів (Марбург), від мумій, витягнутих з боліт (Шлезвіг), до оптичних приладів (Оберкохен, Бремерхафен).

Картину театрального ландшафту Німеччини визначають насамперед близько 180 державних театрів: міських, державних та «Земляних». Сюди слід додати близько 190 приватних театрів і понад 30 фестивалів мистецтв. Водночас є небачена кількість незалежних театральних груп та аматорських театрів. Таке різноманіття – характерна особливість театрального життя Німеччини [40].

Замість одного театрального центру, що притягає до себе всі таланти і всю увагу публіки, у Німеччині є ціла палітра театрів, які часто нічим не поступають один одному в плані якості. Таке різноманіття має свої традиції. У XVII – XVIII ст. майже кожен місцевий суверен мав свій придворний, розкішно обладнаний театр. У XIX столітті міська буржуазія зробила його громадською установою [47].

Універсальні театри пропонують широку палітру постановок: від п'єси до опери, оперети, мюзиклу, балету та сучасного танцю. Сезонний репертуар таких театрів складається із 20 – 30 постановок. Щороку вони ставитимуть приблизно 10 нових спектаклів. Таким чином, глядач дістає можливість ознайомитися з багатьма драматургічними та музичними роботами. Сюди ж слід додати лялькові театри та театри для дітей та молоді, які можуть бути як складовою частиною універсального театру, так і самостійними театральними одиницями.

На відміну від цього театри, що спеціалізуються на мюзиклах, протягом багатьох місяців або років безперервно показують одну і ту ж виставу. Так само діють, перш за все, невеликі приватні театри, що дають протягом кількох тижнів одну і ту ж виставу, а потім що представляють нову постановку.

Німецькі театри вносять також свій внесок у розвиток міжнародних культурних зв'язків та європейської інтеграції. Велику роль при цьому відіграють театральні фестивалі, наприклад, «Театри світу» у Берліні та «Боннер біенале» у Бонні. Фестиваль «Горизонти» у Берліні є зустріччю європейської та неєвропейської культури. Тут же слід сказати і про обмін окремими постановками з театрами інших країн, і про співпрацю з іноземними акторами, співаками, танцюристами, директорами театрів, диригентами, режисерами, оформлювачами та іншими співробітниками театрів. На цій ниві успішно діє, наприклад, мюльхаймська «Театер ан дер Рур». Великою популярністю серед публіки користуються також фестивалі «Кіссінгенське літо», Фестиваль мистецтв ім. Кальдерона у Бамберзі та святі «Хорнберзькі стрілянини» [46].

Велику надію німецьке керівництво покладає на різноманітні регіональні виставково-видовищні та фестивально-масові туристичні заходи, які повинні позбавити сезонності окремі види туристичного обслуговування та бути прибутковими для кожної федеральної землі й мати безпрограшний виграш. Тому місцеве керівництво стимулює численні виставки-продажі, ярмарки, фестивалі, спортивні заходи тощо (див. табл. 2.1).

Таблиця 2.1 – Основні виставкові центри та виставки Німеччини у 2023 р.

Місто	Кількість відвідувачів, тис. осіб	Виставка	Галузь діяльності
Франкфурт на Майні	850	Франкфуртський автосалон (IAA)	Автотоварна виставка
	300	Франкфуртський книжковий ярмарок	Книги
	201	ISH	Управління мікрокліматом
Ганновер	512	CeBIT	Комп'ютерні технології
	340	Agritechnica	Сільськогосподарські автомобілі
Мюнхен	500	BAUMA	Будівельна техніка
	212	BAU	Архітектура, системна інженерія
Берлін	425	International Green Week (IGW)	Сільське господарство
	230	Internationale Funkausstellung (IFA)	Споживча електроніка
Дюссельдорф	390	Drupa	Друкована продукція
	267	Boot Düsseldorf	Човни
	242	Kunststoffmesse (K)	Пластмаса
Кельн	245	GamesCom	Комп'ютерні ігри

Найбільш відомими ярмарками в Німеччині є Різдвяні ярмарки в Нюрнберзі (листопад-грудень; понад 2,5 млн. туристів); міжнародний ярмарок у м. Франкфурт-на-Майні (середина лютого; більше 1,5 млн. туристів); весняні

ярмарки в Гамбурзі, Мюнхені, Аугсбурзі, Штутгарті, Нюрнберзі та інших містах; 16 – 20 квітня – щорічний ярмарок «Ганноверmesse» (м. Ганновер); листопад – ярмарок «Winter Dom» (м. Гамбург та м. Хайлігенгайстфельд).

Одній лише музиці присвячено понад 100 фестивалів. Кожні три роки (у вересні) у Бонні проводиться Міжнародний фестиваль музики Бетховена. У Мюнхені проходить Фестиваль оперного мистецтва, у Франкфурті-на-Майні – Франкфуртський фестиваль, у Штутгарті – Європейський музичний фестиваль, у Берліні – Фестиваль джазової музики. Сюди ж слід додати Дрезден і Потсдам з їх музичними фестивалями, Ерфурт з Літніми концертами, Веймар з Фестивалем мистецтв, фестиваль «Музичне літо», що проводиться телерадіокомпанією «Міттельдойчер рундфунк», Рюгенський фестиваль, присвячений операм Россіні [48].

По всій Німеччині проходять Зимові фестивалі, що перетворюються у великих містах у масові карнавали. Весь грудень на площах майже кожного міста Німеччини проходять різдвяні ярмарки. Це не стільки торгівля, скільки гарний різдвяний ритуал із щоденними шоу. Головне дійство проходить у Нюрнберзі і називається Кріскіндлесмаркт. Після Різдва епіцентр святкувань переміщається з патріархального Нюрнберга до буйного Берліна. 31 грудня по місту відбувається карнавальний Новорічний блинний забіг для всіх охочих, а увечері кілька мільйонів людей зі всієї Німеччини збираються біля Бранденбурзьких воріт. Початок Нового року знаменує фейєрверк над кіраами та колонною Перемогою. Наступного дня ті, хто вчасно прокинувся, можуть знову пробігтися Унтер ден Лінден.

Осінь – час чисельних святкувань, присвячених збиранню врожаю, особливо сільськогосподарських і виноградарських районах – у Рейнланді проходить Фестиваль Вогнів і феєрверків, у Мюнхені – знаменитий Фестиваль Пива «Октоберфест» (вересень – жовтень), а в кожному виноробному краю проходить своє свято [45].

У Мюнхені, де знаходяться найбільша пивна «Матхезер-бірштадт» та найвідоміша пивоварня «Хофбройхаус», збудована у 1589 р., щорічно

проводиться свято «Октоберфест» (в цей період у Баварії випивається найбільша кількість пива). За цим святом закріпилася честь найголовнішого пивного фестивалю у світі. Мільйони гостей зі всіх континентів приїжджають до Мюнхена щорічно на ці 16 днів.

Святу Октоберфест – більше 200 років. У далекі години, 12 жовтня 1810 року, баварський принц Людвіг одружився на принцесі Терезі. З нагоди такої радості вони влаштували всенародне свято і гуляння перед міською брамою на лузі, яка з того часу має назву Галявіна Терези [49].

Святкову процесію традиційно очолює символ міста, так званий «Munchner Kindi» – молоденька дівчина з великим дзвоником у руці, верхи на прикрашеному коні. Вона одягнена в чернечу одягу жовто-чорного кольору, її супроводжують святкові карети мера Мюнхена, голови уряду Баварії та членів Мюнхенської міської ради.

Костюмована процесія виходить на вулиці столиці Баварії щорічно, починаючи з 1835 р. Довжина маршруту – 6 км, він проходить через прекрасні вулиці внутрішнього міста до місця святкування – «Октоберфест». У процесії беруть участь колона стрільців, артисти та виконавці фольклору, духові оркестри, «загони» в історичних уніформах з Баварії та Альпійських регіонів, а також представники від усіх земель Німеччини [34].

Німеччина є одним із лідерів у сфері лікувально-оздоровчого туризму не лише в Європі, а й у світі. Країна має давні традиції оздоровлення та використання природних лікувальних ресурсів, таких як мінеральні води та лікувальні грязі. ФРН відрізняється розвиненою санаторно-курортною інфраструктурою, має високі стандарти якості у сфері медичного обслуговування та оздоровчих послуг, які є привабливими для туристів.

До речі, досвід Німеччини в розвитку лікувально-оздоровчого туризму є цінним для України. Німеччина може поділитися своїми напрацюваннями в галузі медичного туризму, санаторно-курортного лікування та оздоровлення. Вивчення та впровадження німецьких стандартів якості в українських оздоровницях та санаторіях може сприяти підвищенню їх

конкурентоспроможності на міжнародному ринку лікувально-оздоровчого туризму, залученню іноземних туристів тощо [50].

У Німеччині нараховується понад 350 курортів, які мають давні традиції лікування та оздоровлення. Німецькі бальнеологічні традиції беруть свій початок ще з римських часів. У 1793 р. герцог Фрідріх Франц I заснував перший у Німеччині морський курорт на захід від м. Росток. Спочатку був побудований лікувальний комплекс «Kurhaus», а пізніше – готелі та інші громадські об'єкти. До найстаріших курортів Німеччини належать Баден-Баден, Бад-Емс і Бад-Кіссінген, які у 2021 р. увійшли до списку Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО разом із вісьмома іншими європейськими курортними містами під назвою «Великі курортні міста Європи».

Більшість курортів (навіть гірськолижних) у Німеччині використовують у своїх назвах слово «Бад». Усі німецькі курорти стандартизовані та акредитовані. Якщо курорт називає себе кліматичним, це означає, що цілющі властивості місцевого клімату підтверджені науковими дослідженнями, а стан навколишнього середовища постійно контролюється. У таких закладах обов'язково є інформація про те, при яких захворюваннях рекомендується лікування, а при яких воно протипоказано. Крім того, на всіх курортах є клініки або реабілітаційні центри, що відповідають профілю курорту, де лікування та процедури проводяться під наглядом лікаря [44].

У Німеччині виділяють вісім типів курортів:

- курорт відпочинку (Erholungsort) – зона відпочинку, що характеризується сприятливою природою та кліматом;
- бальнеологічний курорт (Heilbad) – курорт із мінеральними джерелами, цілющими водами з науково доведеним терапевтичним ефектом, санаторіями та лікувальною інфраструктурою;
- мінеральні й грязьові курорти (Mineral- und Moorbäder) – курорти, які функціонують на основі використання цілющих властивостей мінеральних (мінеральні, термальні води) та грязьових (пелоїди) родовищ лікувальних ресурсів;

– кліматичний лікувальний курорт (Heilklimatischer Kurort) – кліматичний курорт із науково доведеним благотворним впливом клімату на здоров'я;

– кліматичний курорт (Luftkurort) – рекреаційний курорт із особливими стандартами якості повітря;

– Кнайп-Хайльбад (Kneippheilbad) – лікувальний курорт, який пропонує гідротерапію за методом Кнейпа, що поєднує гідротерапію, дієту й фізіотерапію та має категорію, присвоєну за 10 років успішної лікувальної діяльності;

– Кнайп-курорт (Kneippkurort) – курорт, що пропонує терапію за методом Кнейпа, але ще не досяг 10 років успішного лікування;

– морський курорт (Seebad) – курорт, де відстань від центру населеного пункту або курортних об'єктів до моря становить менше 2 км. Також оцінюються клімат, інфраструктура та характеристики курорту [44].

Курорти є в усіх федеральних землях Німеччини, особливо багато їх у Баден-Вюртемберзі, Баварії, Саксонії та Бранденбурзі. Вісбаден, що в землі Гессен, вважається найбільшим курортом Німеччини. Курорт відомий гарячими джерелами й приваблює туристів своїми СПА-центрами, казино та розкішними готелями. Бад-Фюссінг (земля Баварія) вважається найбільш відвідуваним бальнеологічним курортом із понад 2 млн. ночівель на рік. До соляних курортів Німеччини належать Бад-Бентхайм (земля Нижня Саксонія), Бад-Дюркгайм (Рейнланд-Пфальц), Бад-Франкенгаузен і Гайльбад-Гайлігенштадт (Тюрингія), Бад-Гарцбург (Нижня Саксонія), Бад-Карлсхафен (Гессен), Бад-Кезен (Саксонія-Ангальт), Бад-Нойштадт (Баварія), Бад-Раппенау (Баден-Вюртемберг) та ін. До радонових курортів належать Бад-Кройцнах і Бад-Мюнстер (земля Рейнланд-Пфальц), Бад-Брамбах і Бад-Штебен (Саксонія) [41].

Загалом у Німеччині нараховується понад 70 водолікувальних курортів за методом Кнейпа. Найвідомішими курортами цього типу є Бад-Верісгофен (земля Баварія), Бад-Дюркхайм (Рейнланд-Пфальц), Бад-Наугайм (Гессен),

Бад-Бевензен (Нижня Саксонія), Бад-Зальццуфлен (Північний РейнВестфалія), Бад-Шандау (Саксонія) та Бад-Табарц (Тюрингія).

До найвідоміших морських курортів Німеччини належать Альбек, Херінгсдорф і Бінц на узбережжі Балтійського моря у землі Мекленбург-Передня Померанія. На Північному морі – Нордернай і Лангеог (земля Нижня Саксонія) та Занкт-Петер-Ордінг (Шлезвіг-Гольштейн) [42].

Німецькі курорти спеціалізуються на лікуванні та профілактиці захворювань опорнорухового апарату (Баден-Баден, Вісбаден, Бад-Емс), дихальної системи (Бад-НойєнарАрвайлер, Бад-Райхенгалль, Бад-Емс), шкіри (Бад-Ельстер, Бад-Тельц, Баден-Баден), травної системи (Бад-Кіссінген, Баден-Баден, Бад-Наухайм), серцево-судинної системи (БадКіссінген, Баден-Баден, Бад-Вільдунген) та інших захворювань [44].

У 2023 р. в Німеччині нараховувалося 28538 закладів санаторно-курортного типу. Найбільша кількість закладів характерна для курортів відпочинку (6565 од.) та бальнеологічних курортів (6363 од.). Значна кількість санаторно-курортних закладів (СКЗ) знаходиться на морських і кліматичних курортах (див. табл. 2.2).

Таблиця 2.2 – Основні показники розвитку лікувально-оздоровчого туризму в Німеччині у 2023 р. [51]

Типи курортів	Кількість прибуттів, млн.	Кількість ночівель, млн.	Кількість закладів, од.	Кількість ліжко-місць	Завантаженість койко-місць, %
Бальнеологічні	16,61	70,57	6363	403217	46,7
Мінеральні й грязьові	9,15	42,43	3074	228668	49,8
Кліматичні лікувальні	4,74	17,60	2225	113671	41,5
Водолікувальні курорти за методом Кнейпа	2,71	10,54	1064	60878	44,9

Продовження таблиці 2.2

Типи курортів	Кількість прибуттів, млн.	Кількість ночівель, млн.	Кількість закладів, од.	Кількість ліжко-місць	Завантаженість койко-місць, %
Морські	10,78	56,19	4958	372028	36,8
Кліматичні	8,01	26,18	4289	204025	33,1
Курорти відпочинку	14,81	45,07	6565	324209	31,4
Загалом	66,81	268,57	28538	1706696	38,0

Аналіз динаміки кількості СКЗ у Німеччині в 2017 – 2023 рр. показує поступове щорічне скорочення їх кількості з 2017 р. з 30,7 тис. до 28,5 тис. (рис. 2.1). Причини такої тенденції можуть бути пов'язані з економічними чинниками або зміною попиту на лікувально-оздоровчі послуги. Загалом протягом 2017 – 2023 рр. кількість СКЗ у Німеччині скоротилася на 8,1%. Найбільш стрімке скорочення кількості закладів відбулося у 2020 – 2023 рр., що є наслідком впливу Covid-19 [52].

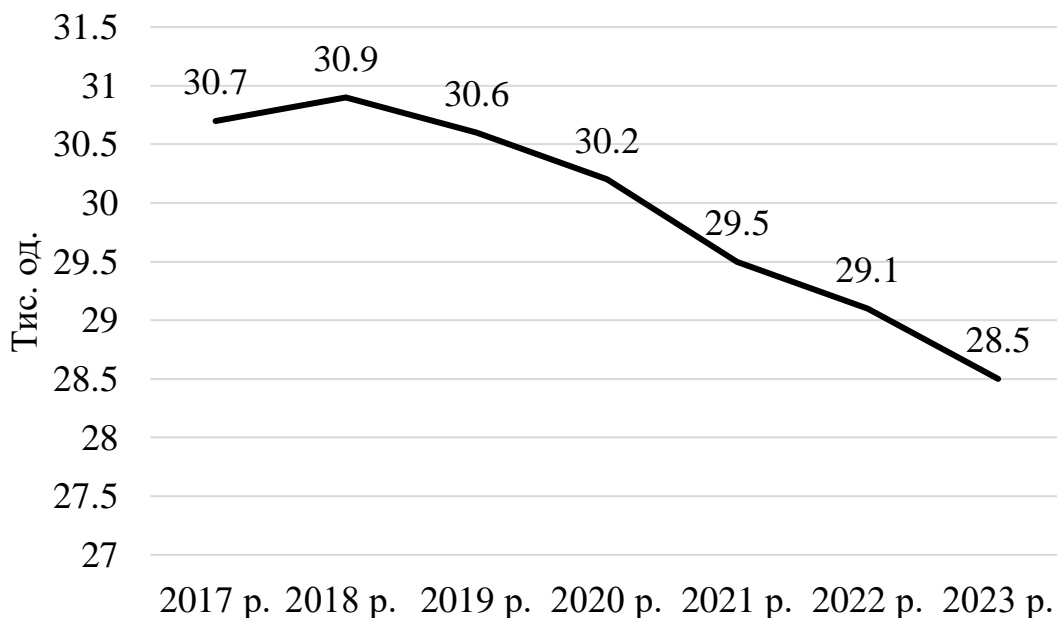

Рис. 2.1 – Загальна кількість закладів санаторно-курортного типу в Німеччині у 2017 – 2023 рр. [52]

У Німеччині у 2023 р. СКЗ мали 1,7 млн. ліжко-місць. Найбільше ліжко-місць мають СКЗ бальнеологічних (403,2 тис.), морських (372 тис.) курортів та курортів відпочинку (324,2 тис.) (див. табл. 2.2). Для водолікувальних курортів за методом Кнейпа характерна найменша кількість ліжко-місць (60,9 тис.) [53].

Упродовж 2017 – 2019 рр. кількість ліжко-місць у СКЗ була відносно стабільною з незначними коливаннями від 1,65 до 1,75 тис. (див. рис. 2.2). Однак у 2020 р. відбулося різке падіння показника на 45,7%. Після цього у 2021– 2023 рр. спостерігалось повільне відновлення показника, але рівня 2019 р. так і не досягнуто.

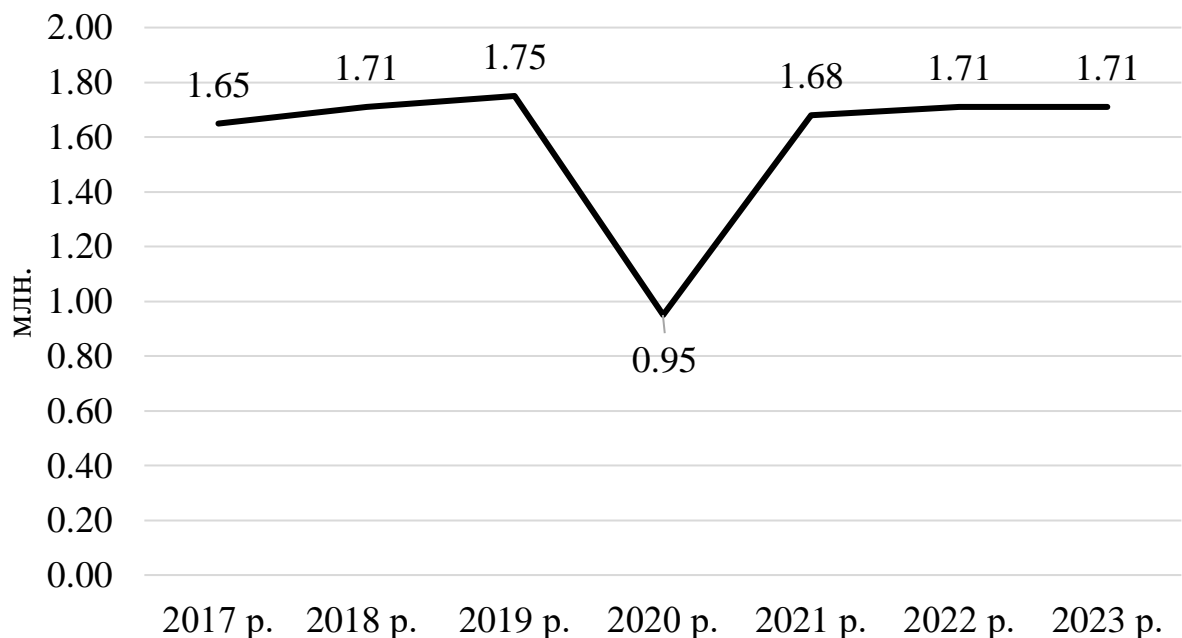

Рис. 2.2 – Загальна кількість ліжко-місць у закладах санаторно-курортного типу в Німеччині у 2017 – 2023 рр. [52]

Середній показник завантаженості ліжко-місць на курортах Німеччини склав 38% у 2023 р. (див. табл. 2.2). Мінеральні й грязьові курорти мають найвищу завантаженість (49,8%), що пов'язано з популярністю лікувальних процедур на основі використання мінеральних вод та лікувальних грязей. Бальнеологічні курорти також мають значну завантаженість (46,7%), що може бути пов'язано з популярністю водолікування серед туристів. Водолікувальні

курорти за методом Кнейпа й кліматичні лікувальні курорти мають також досить високий рівень завантаженості – 44,9% і 41,5% відповідно. Це свідчить про популярність лікування за допомогою специфічних методів, пов'язаних із кліматом та водою. Морські, кліматичні курорти та курорти відпочинку мають найнижчий рівень завантаженості ліжко-місць, що зумовлено більшою сезонністю їх роботи [54].

У 2023 р. загальна кількість туристичних прибуттів на курорти Німеччини становила 66,81 млн., що на 4,37 млн. більше, ніж у 2022 р. (див. табл. 2.2). Лідерами за кількістю туристичних прибуттів є бальнеологічні курорти (16,61 млн.). На другому місці – курорти відпочинку з кількістю прибуттів 14,81 млн. Туристичні прибуття на морські курорти становлять 10,78 млн. Бальнеологічні, морські курорти та курорти відпочинку, зазвичай, більш популярні серед широкої аудиторії відпочиваючих, оскільки пропонують загальне оздоровлення, релаксацію та розваги. Туристи часто обирають такі курорти для відпустки й відпочинку. Курорти відпочинку та морські курорти підходять для різних цільових аудиторій: сімей, молоді, літніх людей. Вони пропонують різноманітні види діяльності, що робить їх універсальними для відпочинку. Мінеральні й грязьові та кліматичні курорти мають середні значення прибуттів, оскільки часто призначені для лікування конкретних захворювань, що обмежує їх цільову аудиторію порівняно з курортами загального призначення. Кліматичні лікувальні й водолікувальні курорти за методом Кнейпа мають найменшу кількість прибуттів – 4,74 і 2,71 млн. відповідно. Ці типи курортів можуть мати більш обмежений сезон і потребують спеціальних умов, що знижує їх загальну популярність [52].

Динаміка туристичних прибуттів на курорти Німеччини у 2017 – 2023 рр. показує стабільне зростання показника до 2019 р. (див. рис. 2.3). У 2020 р. у зв'язку з пандемією коронавірусу відбулося різке падіння показника до 44,21 млн., що на 37,8% менше, ніж у 2019 р. У 2021 р. показник ще більше зменшився до 41,81 млн., що на 5,4% менше, ніж у 2020 р. У 2022 р. спостерігається зростання показника на 51,7%. У 2023 р. продовжується

зростання туристичних прибуттів на 5,3% відносно 2022 р. Проте у 2022 – 2023 рр. рівень 2019 р. не був досягнутий.

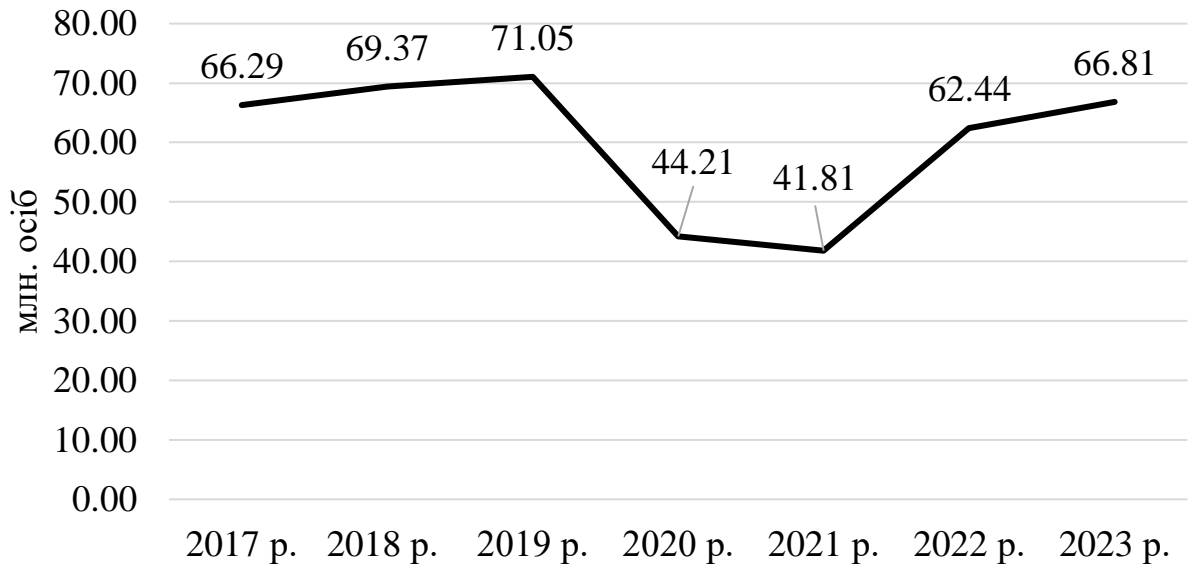

Рис. 2.3 – Кількість туристичних прибуттів на курорти Німеччини у 2017 – 2023 рр. [52]

Аналіз динаміки туристичних прибуттів у розрізі основних типів курортів Німеччини показав, що найбільше падіння показника у 2020 р. спостерігалось на мінеральних і грязьових (45,2%), бальнеологічних (41,7%) курортах та курортах за методом Кнейпа (40,5%) (див. рис. 2.4). Менше, але все одно значне падіння, було на курортах відпочинку, кліматичних та кліматичних лікувальних курортах (35 – 37%). У 2021 р. падіння уповільнилося, але продовжувалося на всіх типах курортів. Найбільше воно було на кліматичних лікувальних курортах – 14,5%. На інших курортах падіння знаходилося в межах 2,1 – 7,6% [53].

У 2022 р. ситуація почала поступово стабілізуватися завдяки пом'якшенню карантинних обмежень і зростанню внутрішнього туризму. Зокрема, кількість туристичних прибуттів на курорти відпочинку зросла на 9,8%, тоді як бальнеологічні та грязьові курорти продемонстрували більш повільні темпи відновлення – 4,5% та 5,2% відповідно. Це пояснюється тим,

що дані типи курортів значною мірою залежать від старшої вікової категорії туристів, яка з обережністю відновлювала подорожі після пандемії.

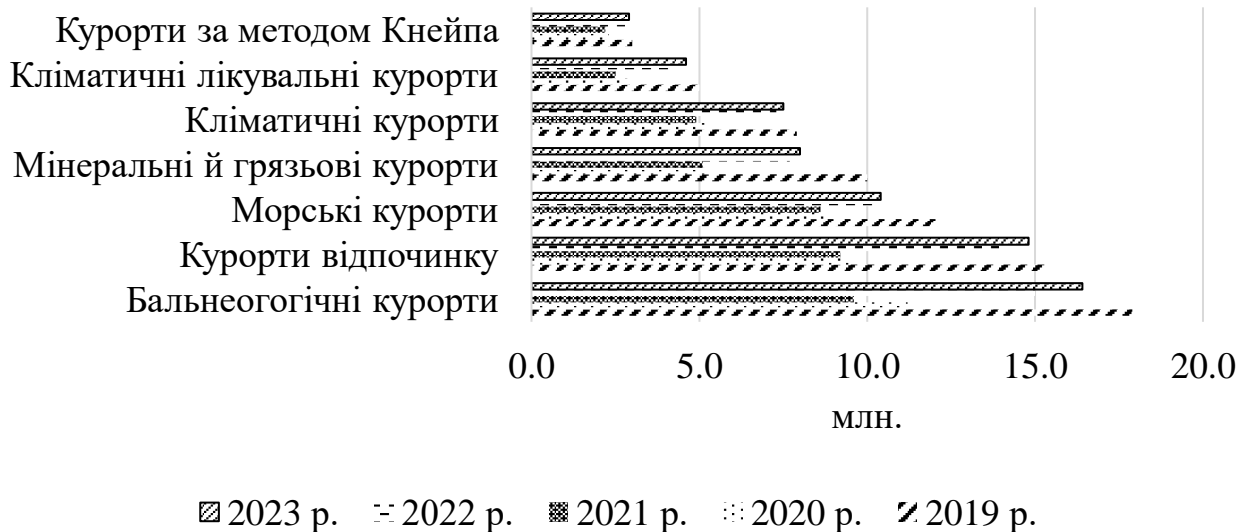

Рис. 2.4 – Кількість туристичних прибуттів на курорти Німеччини за типами курортів у 2019 – 2023 рр. [54]

У 2023 р. позитивна тенденція посилилася завдяки активізації ділового та лікувально-оздоровчого туризму, а також державним програмам підтримки курортних територій. Особливо помітним стало зростання на кліматичних і кліматичних лікувальних курортах – у середньому на 11,3%, що свідчить про повернення довіри туристів до традиційних напрямів оздоровлення. Водночас спостерігається зміна структури попиту: зростає частка короткострокових подорожей та комбінованих турів, які поєднують відпочинок, лікування і культурно-пізнавальні елементи [55].

Курорти Німеччини у 2023 р. відвідали 58,88 млн. внутрішніх туристів, тоді як іноземних – 7,93 млн. (Statistisches Bundesamt 204) (див. рис. 2.5). Протягом 2017 – 2019 рр. внутрішні туристичні потоки зросли більш ніж на 4 млн., тоді як іноземні туристичні потоки мали несуттєве зростання у 2017–2019 рр. У 2020 р. внутрішні та іноземні потоки зменшилися через пандемію на 34% і 61% відповідно. У 2021 р. туристичні прибуття відзначалися скороченням. Із 2022 р. відбувається поступове відновлення туристичного

поток, хоча показника 2019 р. не було досягнуто [54].

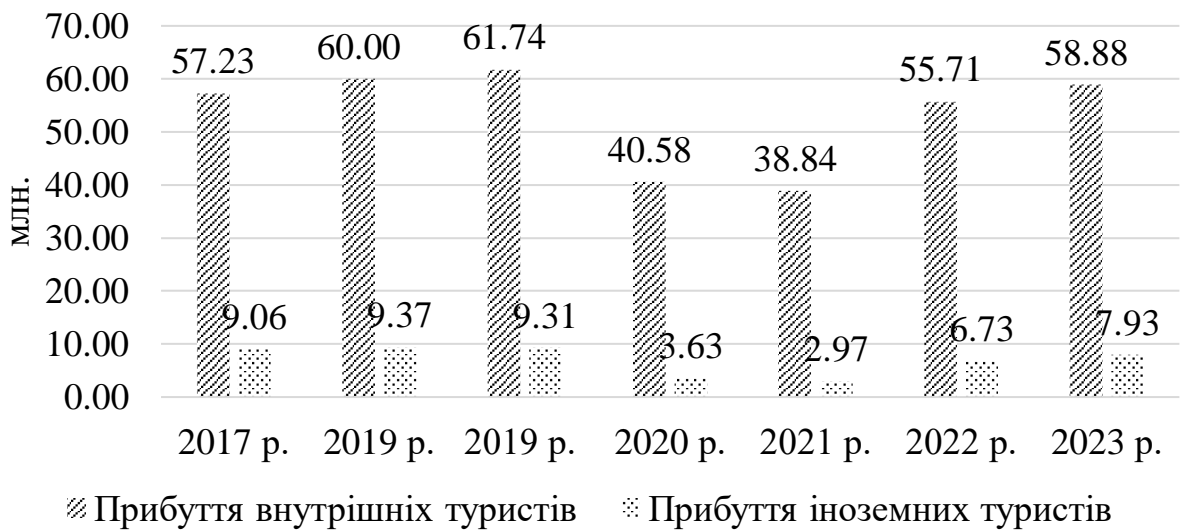

Рис. 2.5 – Кількість іноземних та внутрішніх туристичних прибуттів на курорти Німеччини у 2017 – 2023 рр. [52]

Кількість ночівель на курортах є важливим показником для оцінки лікувально-оздоровчого туризму, оскільки відображає рівень завантаженості курортних й оздоровчих об'єктів. У 2023 р. кількість ночівель на курортах Німеччини склала 268,6 млн., що на 11,2 млн. більше, ніж у 2022 р. (див. табл. 2.2). Динаміка показника ночівель у 2017 – 2023 рр. демонструвала стабільне його зростання, досягнувши максимального значення 281,3 млн. у 2019 р. (див. рис. 2.6). У 2020 – 2021 рр. відбулося різке падіння показника до 202,4 млн. і 202,5 млн. ночівель відповідно, що є найнижчими значеннями за весь період. Це пов'язано з впливом пандемії Covid-19 на туристичну галузь [54].

Поступове відновлення туристичної активності у 2022 – 2023 рр. свідчить про повернення довіри споживачів до внутрішніх курортів та ефективність державних і регіональних стратегій підтримки галузі. Важливу роль відіграло також розширення пропозиції послуг оздоровчого туризму, модернізація санаторно-курортної інфраструктури та впровадження цифрових сервісів бронювання. Крім того, зросла частка внутрішніх туристів, які віддають перевагу короткостроковим поїздкам у межах країни, що позитивно

вплинуло на загальну кількість ночівель у рекреаційних регіонах Німеччини.

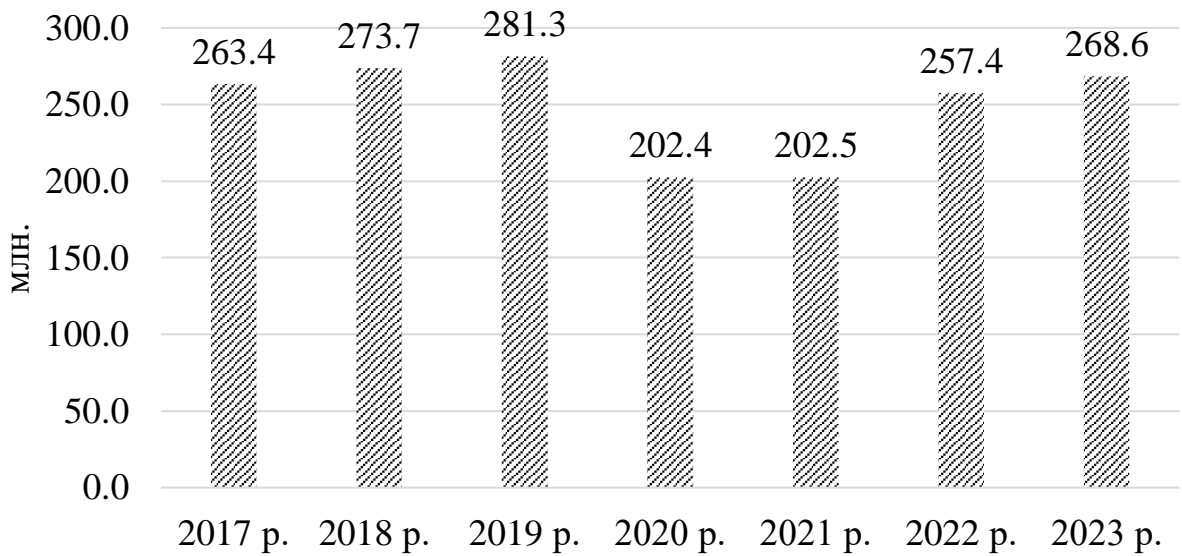

Рис. 2.6 – Кількість ночівель на курортах Німеччина 2017 – 2023 рр.

У 2023 р. валова додана вартість (ВДВ) у лікувально-оздоровчому туризмі Німеччини склала близько 4,1 млрд. євро, що на 0,9 млрд. євро більше за показник 2022 р. (див. рис. 2.7).

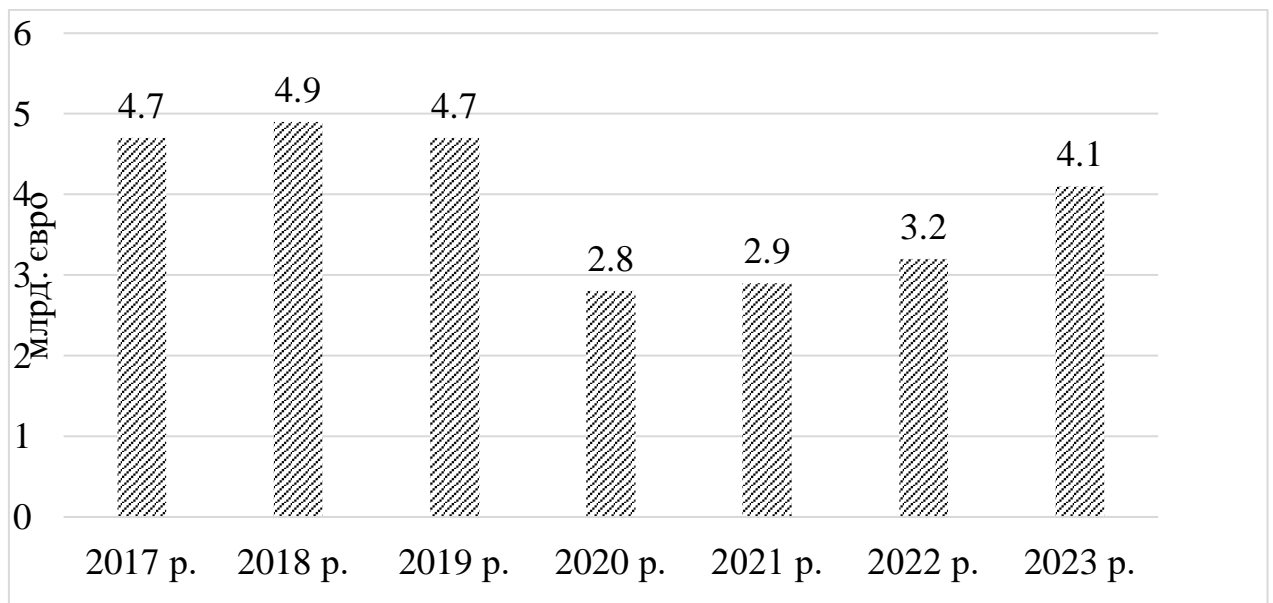

Рис. 2.7 – Валова додана вартість у лікувально-оздоровчому туризмі в Німеччині у 2017 – 2023 рр. [52]

ВДВ у лікувально-оздоровчому туризмі є показником, який відображає економічний внесок цього сектору туристичної галузі в економіку країни. ВДВ у лікувально-оздоровчому туризмі вимірює додану вартість, що створюється в процесі надання курортних, оздоровчих, лікувальних та інших супутніх послуг туристам. Динаміка ВДВ у 2017 – 2023 рр. показує значне зменшення її обсягу з 2020 р.

Розвиток лікувально-оздоровчого туризму потребує висококваліфікованих кадрів, адже цей вид туризму забезпечує туристів спеціалізованими медичними й оздоровчими послугами. У Німеччині у сфері лікувально-оздоровчого туризму у 2023 р. працювали 151 тис. осіб, що є найнижчим показником із 2017 р. (див. рис. 2.8). Можна зробити припущення, що зменшення працівників у сфері лікувально-оздоровчого туризму частково пов'язане з дефіцитом медичного персоналу в Німеччині.

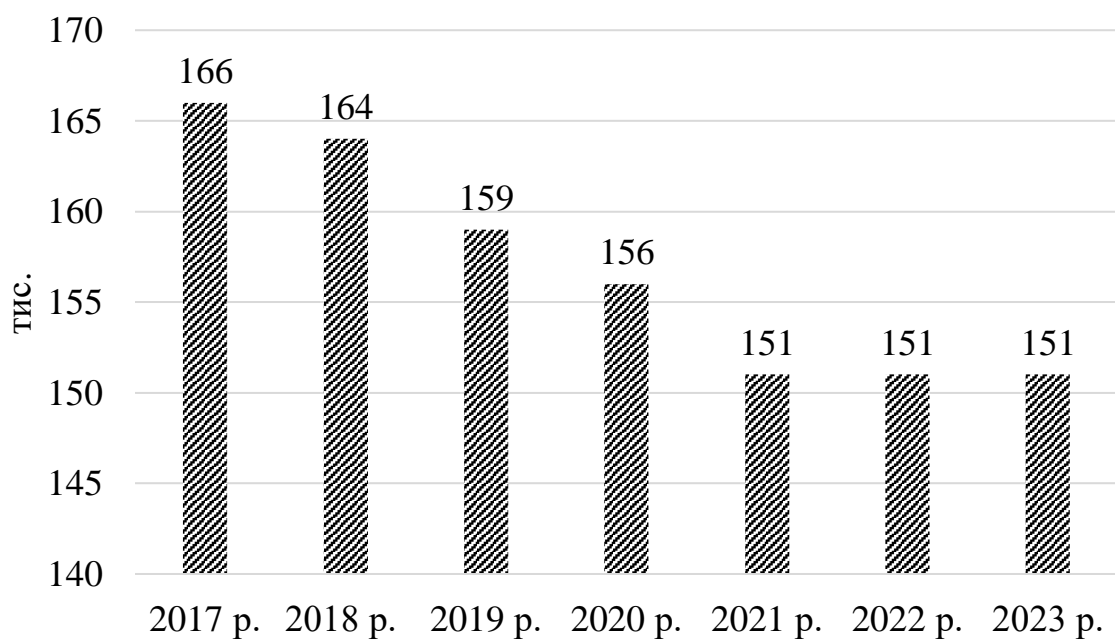

Рис. 2.8 – Зайнятість у лікувально-оздоровчому туризмі в Німеччині у 2017 – 2023 рр. [52]

За даними опитування щодо готовності витратити гроші на здоров'я, проведеного в Німеччині у 2023 р., серед німецькомовного населення віком від

14 років і старше нараховувалося близько 24,52 млн. осіб, для яких здоров'я та гарне самопочуття були настільки важливими, що вони були готові витратити на них значні кошти. Кількість населення, яке готове витратити гроші на своє здоров'я та самопочуття, зростала протягом останніх п'яти років із 23,8 до 24,5 млн. осіб. Це вказує на значний потенціал для розвитку лікувально-оздоровчого туризму в Німеччині [55]. Лікувально-оздоровчий туризм у Німеччині має низку особливостей, які забезпечують його перевагу:

- високоякісний медичний сервіс, який відповідає всім світовим стандартам;
- висококваліфікований медперсонал, який проходить сувору й інтенсивну підготовку перед тим, як приступити до роботи;
- доступність різних медичних процедур, які неможливо пройти в інших зарубіжних клініках;
- можливість пацієнта самостійно вибрати клініку для проходження терапії;
- проходження санаторно-курортного лікування під індивідуальним наглядом;
- спеціальні діагностичні програми для літніх пацієнтів;
- комплексна діагностика з унікальними методиками для дітей і підлітків [51].

Сучасні підходи до організації лікувально-оздоровчого туризму в Німеччині включають комерціалізацію, міжнародну співпрацю, збільшення кількості відвідувачів, покращення якості послуг та ін. Комерціалізація лікувально-оздоровчого туризму в Німеччині включає розвиток комерційних курортів, які пропонують різноманітні лікувальні процедури та послуги. Такий підхід дає змогу задовольняти потреби різних категорій туристів. Міжнародна співпраця дає змогу обмінюватися досвідом та інформацією з іншими країнами, що спеціалізуються на лікувально-оздоровчому туризмі. Збільшення кількості відвідувачів досягається шляхом покращення якості послуг, розвитку інфраструктури та просування лікувально-оздоровчого туризму як

туристичної пропозиції. Покращення якості послуг лікувально-оздоровчого туризму в Німеччині відбувається шляхом впровадження та використання нових технологій, підвищення кваліфікації персоналу та стандартів якості. Усі ці підходи дають змогу зробити лікувально-оздоровчий туризм в Німеччині конкурентоспроможним на міжнародному туристичному ринку [53].

За оцінками Всесвітньої туристичної організації, в 2023 р. Німеччина в дванадцятий раз стала переможницею серед країн Європи та другою в світі (після США) країною планети щодо проведення міжнародних конференцій, конгресів, ділових ярмарок.

В цій державі не існує окремого міністерства або департаменту, що займається питаннями туризму. Її туристична сфера відноситься до компетенції міністерства економіки. Останнє контролює фінансово-економічні та інвестиційні потоки в діяльності туристичного бізнесу країни. Майже всі німецькі туристичні фірми, що займаються виїзним туризмом, є приватними. Для підтримки міжнародного в'їзного туризму німецький уряд виділяє спеціальні субсидії [53].

В державі функціонує Федеральний туристичний союз, представники якого працюють у парламенті. Діє також Національна рада з туризму, яка входить у міністерство економіки. Німецький центр туризму «Deutsche Zentrale für Tourismus» є некомерційною структурою, що популяризує туристичні німецькі дестинації й видатні національні пам'ятки культури в усьому світі, більше сорока з яких уключено у Перелік всесвітньої культурної спадщини ЮНЕСКО.

В країні функціонує також незалежна «Німецька асоціація туроператорів і турагентств», яка забезпечує координацію спільних дій у виробленні спільної туристичної стратегії на рівні держави, а також активізує розвиток нових туристичних галузей у федеральних землях відповідно до їхніх можливостей. Остання має представництва у більше ніж 30 країнах світу. Її дослідження показують, що основними чинниками стимуляції щодо відвідання Німеччини іноземними туристами є: культура (75% опитаних), відпочинок в екологічно

чистій місцевості (59%), зручна інфраструктура та транспортні послуги міст (59%), екологічна чистота (47%), безпека особистості (41%), сучасні здобутки держави та нова техніка й новітні технології (36%), хороші готелі та сервісне обслуговування в них (35%), смачна кухня та кулінарія (34%), зручна доступність до туристичних об'єктів (30%), розвиток сучасного зв'язку й телекомунікацій (27%), зручні умови та вигідні ціни для покупок (21%), захоплююче нічне та молодіжне життя (17%), вигідне співвідношення ціни та якості (10%) тощо [54]. Тобто Німеччина на світовому рівні представлена в хорошому й досить позитивному зовнішньо-туристичному іміджі та статусі солідного та якісного міжнародного туристичного центру.

З метою популяризації туристичних традицій та відомих дестинацій федеральних земель регіональні органи влади створили різні тематичні маршрути, щоб допомогти відвідувачам познайомитися з конкретними територіями та їх культурними й ландшафтними пам'ятками. Так, у Німеччині є досить популярними тематичні маршрути, які входять до загальноєвропейських. Наприклад, європейський маршрут «Цегляна готика» та «Індустріальна спадщина», маршрути «Гарц-Хайд», «Bergstrasse», «Берта Бенц», Меморіал «Рут» та інші [53].

Якщо у попередні десятиріччя близько 60% всіх проведених туристами діб у Німеччині припадали на відомі курортні заклади, то на сучасному етапі більшість туроднів належить до видовищно-масового відпочинку. Німеччина поряд із Австрією, Швейцарією, Францією та Італією є батьківщиною гірськолижних видів спорту та відпочинку. Основними туристичними центрами зимових видів спорту, де розвиваються такі види зимового спорту як гірські лижі, сноуборд, бобслей й лижні перегони і спуск тощо, є регіони: Гарц, гори Фіхтель, Північні Вапнякові Альпи, Рудні гори і Баварський Ліс. На більшості цих територій, зимові види спорту можливі тільки в холодні місяці, коли німецькі міста проводять різноманітні різдв'яні базари та виставки [51].

З метою компенсувати притік іноземних гостей, які люблять спортивний туризм, федеральна влада стимулює розвиток літніх видів

спортивної рекреації. Наприклад, таких екологічно привабливий вид відпочинку як вело-спорт, що позбавить залежності від сезонності багато регіонів Німеччини. Зараз є прокладеними та інфраструктурно забезпеченими й промаркованими в країні понад 200 тис. км велосипедних трас, які проходять через дуже пейзажні та зручні ландшафти територіями національних парків, міжгірними долинами Альп, уздовж річок та озер тощо. Найвідомішими велотрасами Німеччини є «Залізна завіса» (1131 км) та німецький велосипедний шлях уздовж римського лімесу (818 км). Такі траси оснащені вело навігаторами, зручними зупинками для відпочинку, станціями технічної та медичної допомоги, закладами харчування та ночівлі. До послуг велосипедистів – численні велокемпінги (до 3 тис.), понад 500 молодіжних турбаз, з яких 130 – сімейного типу тощо. Тобто в Німеччині зростає внутрішній попит на екологічний туризм і стабільні подорожі. В країні функціонує більше 6 тис. екогосподарств, 117 природних парків, 17 біосферних резерватів, у яких забезпечується сталий розвиток і багатство біологічних видів. Окрім того, 45% ночівель на внутрішньому ринку німецьких турпослуг, згідно наявної статистики, посідають відвідини національного центру «Країна див у мініатюрі», «Одинадцять магічних міст», «Баварський ліс» та інші туристичні об'єкти [56].

Висновки до 2 розділу

Культурна спадщина Німеччини виступає системоутворювальним чинником формування туристичного іміджу держави та визначає змістовне наповнення рекреаційно-дозвіллевої діяльності. Національний туристичний простір характеризується високою концентрацією об'єктів історико-культурного значення, зокрема архітектурних ансамблів, музеїв, археологічних пам'яток, релігійних споруд і об'єктів промислової спадщини. Станом на 2024 р. у Списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО представлено 52 німецькі об'єкти, що свідчить про глибоку культурну стратифікацію території.

Культурна політика держави орієнтована на збереження спадщини, її інтеграцію у туристичні продукти та створення умов для сталого культурного туризму.

Німеччина стала однією з ключових країн-носіїв культурних тенденцій, які визначили становлення гуманістичної думки, протестантської реформації, класичної музики, філософії та архітектури. Водночас її культурна спадщина не є статичною — вона постійно переосмислюється суспільством у контексті історичної пам'яті, відповідальності за минуле, інтеграції сучасних культурних практик і цифрових технологій.

Специфіка дозвілевої діяльності в Німеччині визначається високим рівнем розвитку інфраструктури дозвілля й орієнтацією на культурно-пізнавальні та рекреаційні форми відпочинку. Вона поєднує традиційні елементи (відвідування історичних міст, музеїв, фестивалів) із сучасними тенденціями креативного та подієвого туризму. Значну роль відіграють спортивні та музичні маршрути, які забезпечують формування регіональної ідентичності й сприяють економічній активізації локальних громад.

РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ НІМЕЧЧИНИ

3.1. Виклики та проблеми сучасного етапу розвитку туристичної сфери

Сучасний етап розвитку туристичної сфери Німеччини характеризується одночасним впливом кількох взаємопов'язаних факторів, що зумовлюють як появу нових можливостей, так і формування низки структурних викликів, які безпосередньо впливають на конкурентоспроможність галузі, її інвестиційну привабливість і соціально-економічну ефективність. Хоча туризм у Німеччині традиційно посідає провідні позиції серед європейських держав за обсягами туристичних прибуттів, доходів і рівнем розвитку інфраструктури, у постпандемічний період він зазнає істотних трансформацій, зумовлених зміною глобальних тенденцій попиту, кліматичними викликами, енергетичною кризою, демографічними процесами та цифровізацією економіки [57].

Однією з ключових проблем є повільне відновлення міжнародного туристичного потоку, яке, попри стабільне зростання внутрішнього туризму, все ще не досягло рівня доковідного 2019 року. Значна частина іноземних туристів, особливо з азійських ринків, продовжує демонструвати обережність через геополітичну нестабільність, складнощі з авіасполученням і загальне зростання вартості подорожей. Це зумовлює необхідність переорієнтації німецької туристичної індустрії на розвиток внутрішнього туризму, стимулювання короткострокових подорожей, збільшення тривалості перебування в межах країни та просування маловідомих дестинацій, здатних розвантажити класичні туристичні центри – Берлін, Мюнхен, Гамбург, Баварські Альпи тощо [58].

Попри те, що абсолютні показники кількості ночівель відновлюються чи навіть перевищують довоєнні, ситуація з міжнародними туристами залишається неоднорідною. Інтернет-джерела зазначають, що хоча внутрішній туризм активно зростає – наприклад, у квітні 2023 року понад 40,2

мільйона ночівель було здійснено німецькими гостями, що на 2,6% перевищує рівень квітня 2019 року [59]. Проте ночівлі іноземців не досягли повного відновлення: за 2024 рік, за попередніми даними, іноземці здійснили близько 85,3 мільйонів ночівель, що хоча й більше ніж у 2023 р., все ще відстає від 2019 року [60]. Цей аспект підкреслює, що відновлення туристичної галузі не є рівномірним і потребує адаптації до змін на стороні попиту: зростання частки внутрішнього туризму, коригування маркетингових стратегій, акцентування на регіональних продуктах та коротших періодах перебування.

Загалом, до 2019 року туристичний сектор Німеччини демонстрував стабільне зростання за більшістю показників (див. табл. 3.1).

Таблиця 3.1 – Динаміка основних статистичних показників розвитку туризму в Німеччині 2015 – 2024 рр. [59]

Рік	Кількість прибулих іноземних туристів, млн.	Кількість туристів, які виїжджали за кордон, млн.	Доходи від туризму, млн. дол. США	Затрати на туризм, млн. дол. США	Частка доходів у ВВП від туризму, %
2015	35,0	83,7	50669	85334	7,7
2016	35,6	91,0	52234	87412	8,5
2017	37,5	92,4	55750	97163	9,1
2018	38,9	108,5	59446	103502	10,5
2019	39,6	112,4	58201	99865	8,6
2020	28,7	35,0	22067	41783	6,2
2021	29,5	41,0	22239	43985	6,4
2022	34,3	48,2	39836	61736	7,0
2023	35,8	57,6	43846	83497	8,7
2024	37,4	79,1	57047	98374	9,4

Кількість прибулих іноземних туристів зросла з 35,0 млн. у 2015 році до пікових 39,6 млн. у 2019 році, а доходи від туризму збільшилися з 50669 млн. дол. США до 58201 млн. дол. США (пік 59446 млн. дол. США у 2018 р.). Також спостерігалось постійне зростання частки доходів від туризму у ВВП, яка досягла максимуму 10,5% у 2018 році. Однак, 2020 рік став критичним: усі показники різко впали через глобальні обмеження. Наприклад, кількість прибулих іноземних туристів знизилася до 28,7 млн., а доходи – до 22067 млн. дол. США. [61].

Період 2021 – 2024 рр. характеризується поступовим, але впевненим відновленням туристичного ринку. Кількість прибулих іноземних туристів майже повернулася до докризового рівня, досягнувши 37,4 млн. у 2024 році. Доходи від туризму також значно зросли, майже досягнувши показників 2019 року – 57047 млн. дол. США у 2024 році, а частка у ВВП відновилася до 9,4%. Цікаво, що Німеччина традиційно є великим «донором» виїзного туризму: кількість туристів, які виїжджали за кордон, значно перевищувала кількість в'їзних туристів. Цей показник, який також різко падав, демонструє сильне відновлення, зростаючи з 35,0 млн. у 2020 році до 79,1 млн. у 2024 році, хоча й не досягаючи рекордних 112,4 млн. 2019 року [59].

Аналіз витрат і доходів показує, що Німеччина має постійне негативне сальдо туристичного балансу протягом усього досліджуваного періоду, що є характерною рисою для країн з високим рівнем життя та активним виїзним туризмом. Затрати на туризм завжди значно перевищують доходи від туризму. У докризовий період (2015 – 2019 рр.) перевищення витрат було суттєвим, сягаючи піку у понад 44 млрд. дол. США у 2017 році. Хоча розрив зменшився у роки кризи, він знову почав збільшуватися в період відновлення, досягнувши 41327 млн. дол. США у 2024 році (98374 млн. дол. США витрат проти 57047 млн. дол. США доходів). Це підкреслює, що німці витрачають значно більше на подорожі за кордон, ніж іноземці витрачають у Німеччині.

Суттєвим викликом для галузі стає також дефіцит кваліфікованих кадрів, який набув системного характеру. Через демографічне старіння

населення, трудову міграцію та наслідки пандемічних обмежень у багатьох регіонах спостерігається нестача персоналу в готельно-ресторанному бізнесі, транспортній логістиці та сфері розваг. Ця проблема загострюється нерівномірним рівнем заробітної плати між регіонами, а також сезонністю зайнятості, що ускладнює приваблення молодих фахівців і знижує якість сервісу. У відповідь на це держава та професійні асоціації активізують програми дуальної освіти, підвищення кваліфікації та цифрової грамотності працівників туристичної галузі.

Не менш важливим фактором є екологічна та кліматична складова. Кліматична зміна виступає одночасно як зовнішній фактор ризику та внутрішній стимул реформування туристичної галузі. Німеччина визначила мету досягти нейтральності викидів парникових газів до 2045 року, що створює жорсткі вимоги й до сектору туризму [60]. Зокрема, у звіті Федерального управління довкілля (Umweltbundesamt) зазначено, що частіша поява аномально високих температур, посух, повеней, низьких водних рівнів у річках, шквали й бурі створюють серйозні ризики для туристичної інфраструктури [62]. Ці процеси підсилюють потребу в інвестиціях у адаптацію, страхуванні, постійній модернізації закладів, але саме ці витрати часто покладаються на малий та середній бізнес, що обмежує їхню оперативність.

Таким чином, Німеччина, як держава, що послідовно реалізує політику сталого розвитку, стикається з необхідністю адаптації туристичної інфраструктури до змін клімату. Збільшення кількості аномально спекотних періодів, нестача снігу на гірськолижних курортах і підвищення ризиків повеней створюють нові виклики для планування туристичних сезонів і перерозподілу потоків між регіонами. Відповіддю стає активне впровадження концепції «зеленого туризму», орієнтованої на екологічно відповідальну поведінку туристів, використання відновлюваних джерел енергії та розвиток сталих транспортних рішень. Проте реалізація цих ініціатив потребує значних інвестицій і міжсекторної координації, що залишається проблемним для

муниципалітетів середнього рівня.

Окремої уваги потребує цифрова трансформація туризму, яка водночас виступає потужним драйвером і джерелом нових нерівностей у галузі. З одного боку, впровадження цифрових платформ бронювання, систем аналітики поведінки туристів, віртуальних турів і мобільних додатків суттєво підвищує ефективність управління потоками, персоналізацію послуг і маркетингові можливості дестинацій. З іншого – невеликі підприємства, зокрема у сільських і рекреаційних регіонах, часто не мають достатніх ресурсів для цифровізації, що призводить до цифрової асиметрії між великими туристичними центрами й периферійними територіями. Ця цифрова асиметрія може призводити до втрати конкурентоздатності таких регіонів і навіть їхньої маргіналізації у ланцюзі вартості туристичних продуктів [63].

Додатковим викликом сучасного етапу стає енергетична та цінова криза, спричинена наслідками війни в Україні, зростанням вартості енергоносіїв і транспортних витрат. Це прямо впливає на собівартість туристичних послуг, скорочуючи прибутковість бізнесу й обмежуючи можливості для модернізації інфраструктури. В умовах, коли домогосподарства зростають менш забезпеченими через загальну економічну нестабільність, це призводить до зменшення споживчого попиту на довші чи дорожчі тури. Аналіз також показує, що навіть при збільшенні кількості ночівель, прибутковість і рівень інвестицій у модернізацію залишаються під тиском. У такій ситуації держава змушена балансувати між підтримкою підприємців і забезпеченням соціальної доступності відпочинку для населення [57].

Не можна оминати увагою й зміни у споживчих пріоритетах туристів, які дедалі частіше надають перевагу індивідуальним формам подорожей, активному відпочинку на природі, культурно-пізнавальному туризму та коротким «city-breaks». Така поведінка вимагає від галузі гнучкості, оновлення маркетингових стратегій і створення нових туристичних продуктів, орієнтованих на автентичність, якість і сталий розвиток, а не лише на масовість і прибутковість. Туристична сфера Німеччини повинна забезпечити

гнучкість і швидкість адаптації до цих трансформацій. При цьому сезонність залишається важливою проблемою – високі навантаження в пікові періоди та недовантаження у міжсезоння створюють нестабільність у доходах і зайнятості.

Багато міст Німеччини, зокрема Берлін, Мюнхен, Гамбург, стикаються з викликами урбанізації, тиском на житлову інфраструктуру, перенавантаженням туристичних потоків і потенційними негативними соціальними ефектами (наприклад, зростанням цін на житло, заміщенням місцевих мешканців). Водночас конкуренція між DESTINATIONAMI посилюється: туристи мають широкий спектр вибору в Європі, що означає, що німецькі регіони повинні конкурувати не лише внутрішньо, але й із сусідніми країнами за увагу, якість і унікальність пропозицій. Це веде до необхідності підвищення інновацій, маркетингових стратегій, диференціації та якісного брендингу [57].

Ефективність державної підтримки, регулювання, інвестиційних стимулів, координації між федеральним, земельним і місцевим рівнями — усе це критично для розвитку. Наприклад, спрямування ресурсів на розвиток «зеленого туризму», модернізацію інфраструктури та впровадження цифрових рішень вимагають скоординованої політики, стабільного фінансування та довгострокового планування. Без відповідної інституційної спроможності реалізація нових моделей ризикує залишитися фрагментарною.

Незважаючи на інновації, деякі регіони та підприємства продовжують покладатися на моделі масового туризму, що мають обмежений життєвий цикл та високий ризик насичення. Така залежність ставить під сумнів стійкість бізнес-моделей у довгостроковій перспективі, враховуючи змінність клімату, поведінки туристів і ринкових умов [61].

Отже, сучасний етап розвитку туристичної сфери Німеччини позначений багаторівневими викликами, серед яких центральними виступають потреба у відновленні міжнародного турпотoku, кадровий дефіцит, кліматичні загрози, енергетичні ризики та цифрова нерівність. Вирішення цих проблем вимагає системного підходу, заснованого на

інтеграції державної політики, інноваційного менеджменту та міжгалузевої співпраці. Здатність німецького туризму адаптуватися до цих викликів визначатиме не лише його внутрішню стійкість, але й позиції країни на глобальному туристичному ринку в середньостроковій перспективі.

Успішне вирішення цих проблем не лише зміцнить позиції Німеччини на світовому туристичному ринку, але й сприятиме створенню більш стійкої, інклюзивної й екологічно відповідальної туристичної моделі національного масштабу.

3.2. Напрями вдосконалення організації дозвілля в туристичній сфері Німеччини

В умовах глобалізованого туристичного ринку та постпандемічної перебудови галузі, що характеризується підвищеним попитом на безпеку, екологічність та унікальність досвіду, організація дозвілля в туристичній сфері Німеччини потребує суттєвої модернізації. Виходячи з аналізу динаміки основних статистичних показників та глобальних трендів, ідентифікованих у попередніх розділах, стратегічне вдосконалення має ґрунтуватися на чотирьох ключових, взаємопов'язаних векторах: дигітальна трансформація та гіперперсоналізація, принципи циркулярної економіки та сталий розвиток, диверсифікація нішевих продуктів та децентралізація потоків, а також модернізація кадрового потенціалу та інституційної взаємодії. Ці напрями є не просто рекомендаціями, а стратегічними імперативами для забезпечення довгострокової конкурентоспроможності німецького туризму [57].

Цифровізація є основою інноваційного розвитку туристичної індустрії та вирішальним фактором у підвищенні якості послуг дозвілля. Вона дозволяє перейти від стандартизованих пропозицій до глибоко індивідуалізованого, проактивного досвіду.

Ключовим елементом цифрової трансформації є використання AI та Big Data для прогнозування попиту, оптимізації ціноутворення та, найважливіше,

для гіперперсоналізації туристичного продукту. Німеччина, маючи потужну технологічну базу, повинна зосередитися на наступному:

1. Прогностична аналітика та динамічне ціноутворення: впровадження алгоритмів машинного навчання для аналізу масивів даних (історії бронювань, поведінки в соціальних мережах, географічних даних) з метою точного прогнозування туристичних потоків та оптимізації завантаження об'єктів дозвілля. Це дозволить, наприклад, оптимально розподіляти ресурси музеїв або тематичних парків у пікові періоди.

2. Чат-боти та віртуальні асистенти з функцією рекомендації: розробка мультязичних AI-асистентів, які не лише відповідають на стандартні запитання, але й проактивно пропонують туристам унікальні, локальні активності, виходячи з їхнього поточного місцезнаходження, погодних умов та попередніх інтересів, зафіксованих у профілі. Наприклад, туристу, який відвідав художню галерею, може бути запропоновано відвідати приватну майстерню місцевого митця, що створює ефект автентичності та ексклюзивності.

3. Створення «Цифрового паспорта туриста» (Digital Tourist Profile): розробка єдиної, захищеної платформи (із суворим дотриманням GDPR), що агрегує дані про вподобання туриста, дозволяючи постачальникам послуг дозвілля (від Deutsche Bahn до маленьких готелів) пропонувати безшовний досвід – від автоматичного бронювання квитків на подію до персоналізованого меню в ресторані [64].

Розширення застосування технологій занурення (Immersive Technologies). Технології віртуальної (VR) та доповненої (AR) реальності можуть якісно трансформувати дозвілля, надаючи новий рівень інтерактивності та освітньої цінності:

– AR-екскурсії на об'єктах спадщини: Замість традиційних аудіогідів, використання AR-додатків, які накладають історичні сцени, реконструкції будівель або анімованих персонажів минулого на реальний пейзаж (наприклад, у зруйнованих замках або історичних районах). Це перетворює

пасивний огляд на активне відкриття;

– VR-презентації та «Travel Before You Go»: створення високоякісного VR-контенту, що дозволяє потенційним туристам «відвідати» Німеччину або її об'єкти дозвілля ще до поїздки. Це ефективний маркетинговий інструмент, що мінімізує ризики «покупки невідомого» і підвищує конверсію;

– гейміфікація дозвілля: Розробка міських квестів та інтерактивних ігор на основі геолокації (наприклад, у стилі Geocaching або Pokémon Go), що стимулюють туристів досліджувати менш відомі райони міст та нетуристичні пам'ятки, тим самим децентралізуючи потоки та підтримуючи локальний бізнес [64].

З огляду на зростаючий запит європейського споживача на екологічну відповідальність та кліматичну нейтральність, організація дозвілля в Німеччині має повністю інтегрувати принципи сталого розвитку та циркулярної економіки (Circular Economy). Це не лише етичний імператив, але й джерело конкурентної переваги [57].

Перехід від лінійної моделі («виробництво – споживання – утилізація») до циркулярної моделі («скорочення – повторне використання – переробка») повинен охопити всі елементи інфраструктури дозвілля:

– управління ресурсами в готельному секторі: стимулювання готелів до впровадження систем нульових відходів (Zero Waste), використання відновлюваних джерел енергії (геотермальні насоси, сонячні панелі), а також використання місцевих та сезонних продуктів харчування, що мінімізує «продовольчий слід» (food miles);

– «еко-ваучери» та стимули для туристів: впровадження державної програми, що надає податкові пільги або знижки туристам, які використовують екологічно чистий транспорт (залізничний, велосипедний), обирають сертифіковані еко-готелі та беруть участь у програмах компенсації вуглецевого сліду (carbon offset);

– створення мережі «зеленого» транспорту дозвілля: покращення сполучення між великими туристичними центрами та віддаленими об'єктами

дозвілля виключно за допомогою електричного або водневого громадського транспорту. Це особливо актуально для національних парків та заповідних зон, де необхідно мінімізувати вплив приватних автомобілів [62].

Сертифікація та прозорість екологічних зобов'язань. Для забезпечення довіри та уникнення «зеленого камуфляжу» (greenwashing), необхідно стандартизувати критерії сталості:

1. Уніфікація національних екологічних маркувань. Створення єдиного, визнаного у всьому світі, німецького знаку якості для сталого туризму, що охоплює не лише готелі, але й операторів дозвілля, ресторани та об'єкти спадщини. Це має відповідати міжнародним стандартам, наприклад, критеріям Глобальної ради зі сталого туризму.

2. Освітні програми для туристів щодо сталості. Інтеграція інформації про екологічну поведінку, правила поводження з відходами та місцеві екосистеми безпосередньо у туристичні путівники та мобільні додатки. Турист має бути не лише споживачем, а й партнером у сталому розвитку [65].

Диверсифікація нішевих продуктів та децентралізація потоків. Надмірна концентрація туристичних потоків у кількох великих містах (Берлін, Мюнхен, Гамбург) створює ризики надмірного туризму (overtourism) та ускладнює розвиток периферійних регіонів. Вдосконалення організації дозвілля вимагає стратегії диверсифікації та територіальної децентралізації.

Німеччина має багатий потенціал для розвитку високомаржинальних, нішевих видів туризму, які приваблюють платоспроможних туристів та забезпечують цілорічне завантаження.

Медичний та оздоровчий туризм. Використання всесвітньо відомої німецької системи охорони здоров'я та багатих традицій курортного лікування. Розробка комплексних програм дозвілля, що поєднують медичні обстеження, реабілітацію (наприклад, у Баден-Бадені, Вісбадені) з культурним та гастрономічним дозвіллям [44].

Медичний туризм стає все більше популярним для лікування і проходження реабілітації серед багатьох пацієнтів із пострадянських країн, у

тому числі й з України. Оскільки німецька медицина вважається однією з найрозвиненіших у всьому світі та її клініки пропонують відносно прийнятні ціни для лікування навіть найскладніших хвороб, а також вони мають високотехнологічне обладнання та висококваліфіковані медичні кадри. В Німеччині практикується вдала пересадка органів, успішне лікування онкохворих і регулярно розробляються і впроваджуються авторські і передові технології лікування. За статистикою, понад дві тисячі німецьких медичних центрів і клінік мають ліцензії на обслуговування іноземних пацієнтів і готові прийняти на діагностику і лікування вихідців із будь якої країни. Крім того, німецькі фахівці значну увагу приділяють етапу реабілітації пацієнта. Тут створені сприятливі медично-технічні умови для перебування та відновлення здоров'я людей з різними патологіями [26].

Медичні тури в Німеччину користуються широкою популярністю не тільки через можливість пройти терапію в кращих клініках Європи, але й там зосереджені науково-дослідні центри, що дають можливість розробляти і впроваджувати новітні методики й технології лікування.

Німецька влада виділяє значні кошти на підтримку системи охорони здоров'я і створення належних умов для лікування пацієнтів з інших країн. Основними перевагами німецького медичного туризму є те, що в його клініках працюють висококваліфіковані медичні кадри; високоякісний медичний сервіс, який відповідає світовим стандартам; доступність різних медичних процедур, які неможливо пройти в інших зарубіжних клініках; можливість пацієнта самостійно вибрати клініку для проходження терапії; проходження санаторно-курортного лікування під індивідуальним наглядом; спеціальні діагностичні програми для літніх пацієнтів та людей з особливими потребами; комплексна діагностика з унікальними методиками для дітей і підлітків тощо.

Крім цього, медичні центри Німеччини щорічно піддаються косметичному реформуванню, що дозволяє в рази удосконалювати і покращувати якість обслуговування пацієнтів. Медичний туризм у Німеччині запровадив систему регулювання цін на медичні послуги на законодавчому

рівні для іноземців, яка може бути нижчою від національних тарифів [44].

Ще одним цілорічним і просторово-космополітичний видом туризму, який не залежить від сезонних явищ є гастрономічний. Останній є досить популярним у сучасній Німеччині і популярним серед іноземних туристів. Крім етнічної німецької кухні – в країні добре розвивається винний туризм. Місцеве виноробство тісно пов'язане з вирощуванням білих сортів винограду «Рислінг» і «Мюллер-Тургау», які культивуються в південних регіонах країни. Тривалий вегетаційний період і порівняно незначна літня спека роблять вина з Німеччини не дуже алкогольними та неповторними із специфічними присмаками. Німецький виноград культивується в 13 районах виноробства, які є най північнішими у світі, де на 102 тис. гектар вирощується розмаїття типових для регіону сортів [66].

Німеччина має свої давні традиції виноробства та споживання вина, які поряд із місцевими сирами користуються попитом в іноземних гурманів. Проте найбільш популярними гастрономічними турами Німеччини є пивні, які щорічно притягують до себе численних шанувальників. У цій країні виробляються від 5 до 6 тис. сортів пива. Звичаї споживання пива в Німеччині досить різноманітні. В її регіонах працюють дрібні пивні бари та великі паби й ресторани, які удостоїлися зірок категорії «Гід Мішлен». 11 ресторанів країни було зараховано до найвищого класу – три зірки, що дало можливість Німеччині посісти друге місце за кількістю трьохзіркових ресторанів після Франції [57].

Культурний та освітній туризм з елементами «Deer Dive» – перехід від поверхневого огляду пам'яток до глибокого занурення. Організація спеціалізованих турів, присвячених творчості певних композиторів (Бах, Бетховен) чи філософів, або маршрутів, сфокусованих на індустріальній спадщині Руру [61]. Це потребує співпраці з університетами та дослідницькими центрами.

Креативний та ремісничий туризм – залучення туристів до активної участі у майстер-класах з традиційних німецьких ремесел (виробництво

порцеляни, годинникарство, пивоваріння). Це створює унікальний досвід, підтримує локальних майстрів та подовжує середню тривалість перебування.

Туристичний ринок Німеччина в сучасних умовах господарювання та поширення небезпечних хвороб змушений переформатовуватися в питаннях спеціалізації, щоб вийти з ситуації, що склалася, та мати постійні й значні прибутки та розширювати свою міжнародну географію.

Територіальна децентралізація та розвиток сільського дозвілля. Стратегічні інвестиції повинні бути спрямовані на посилення туристичної привабливості менш відомих федеральних земель (наприклад, Саксонія-Ангальт, Мекленбург-Передня Померанія). Основні засоби підвищення конкурентоспроможності:

- тематичні туристичні маршрути як інструмент децентралізації – активне просування мережі історичних, винарних, казкових та річкових (наприклад, Рейном) маршрутів. Маркетингова стратегія має фокусуватися на продажі «подорожі-нарративу», а не окремих міст [66];

- підтримка агротуризму та фермерських господарств – розробка якісних пропозицій сільського дозвілля, що включають проживання на фермах, дегустації місцевих продуктів та участь у сільськогосподарських роботах. Це відповідає глобальному тренду на пошук автентичності та «повернення до природи»;

- концепція «Розумних сіл» (Smart Villages) – провадження цифрових рішень у сільській місцевості для покращення доступності, навігації та якості послуг дозвілля, що дозволить селам ефективно конкурувати з міськими центрами [63].

Модернізація кадрового потенціалу та інституційної взаємодії. Ефективність організації дозвілля в Німеччині визначається якістю людського капіталу та скоординованістю дій між усіма учасниками туристичної екосистеми.

Реформа освіти та підготовки кадрів вимагають перегляду навчальних програм для туристичної галузі:

1. Інтеграція цифрових навичок у навчальні плани. Включення обов'язкових модулів з аналізу Big Data, управління AI-системами, цифрового маркетингу та кібербезпеки для студентів туристичних спеціальностей. Кадри повинні вміти працювати з інноваційними інструментами, а не лише з традиційними системами бронювання.

2. Навчання сталості та кліматичної нейтральності. Створення національних центрів передового досвіду з підготовки менеджерів, орієнтованих на впровадження принципів циркулярної економіки та сталого готельного менеджменту.

3. Підвищення привабливості професії. Державні та галузеві програми повинні підвищити соціальний статус професій у сфері гостинності та дозвілля, пропонуючи конкурентні умови праці, що є важливим для подолання хронічного кадрового дефіциту в секторі [64].

Посилення міжсекторальної та міжрегіональної співпраці. Організація дозвілля за своєю суттю є міжсекторальною діяльністю. Її вдосконалення вимагає консолідованих зусиль:

1. Функціональне державно-приватне партнерство. Створення постійних робочих груп між Німецькою національною туристичною радою, Міністерством економіки та захисту клімату, транспортними компаніями та приватними операторами. Ці групи повинні працювати над спільними інфраструктурними проектами (наприклад, покращенням доступності до історичних об'єктів) та єдиними міжнародними маркетинговими кампаніями.

2. Створення регіональних туристичних кластерів та «Долин дозвілля». Модель кластерного розвитку, що об'єднує постачальників послуг дозвілля в межах певного географічного ареалу, дозволить їм координувати цінову політику, обмінюватися даними та спільно залучати фінансування ЄС та федерального рівня [65]. Кластеризація особливо ефективна у сільських та прикордонних регіонах.

3. Інституційна підтримка інновацій – створення фондів та інкубаторів, спеціалізованих на фінансуванні стартапів у сфері туристичних технологій

(TravelTech), орієнтованих на рішення для дозвілля.

Таким чином, вдосконалення організації дозвілля в туристичній сфері Німеччини – це комплексний процес, що вимагає синергії технологічних інновацій, сталої економічної моделі, цілеспрямованої диверсифікації продукту та інституційної готовності до змін. Успішна реалізація цих напрямів дозволить Німеччині не лише відновити, але й перевершити докризові показники, закріпивши за собою статус лідера сталого та інтелектуального туризму в Європі.

3.3 . Прогноз розвитку туризму Німеччини у контексті європейської та світової інтеграції

Прогнозування розвитку туристичної сфери Німеччини слід розглядати не як просте екстраполювання поточних трендів, а як комплексну оцінку взаємодії внутрішніх структурних факторів із зовнішнім середовищем, що формується в умовах посиленої європейської та глобальної інтеграції. Німеччина зберігає критичні конкурентні переваги – центральне положення в Європі, високий рівень транспортної, готельно-ресторанної та культурної інфраструктур, значний науково-технічний потенціал і репутацію безпечної та якісної туристичної дестинації; водночас ці переваги реалізуються в умовах трансформацій, пов'язаних із кліматичними викликами, цифровою революцією, реструктуризацією попиту та наростаючою конкуренцією з боку європейських і світових дестинацій [67].

Погляд у майбутнє туристичної сфери Німеччини свідчить про значний потенціал зростання, проте одночасно вимагає гнучкого реагування на структурні трансформації, які породжуються глобальною та європейською інтеграцією. За даними World Travel & Tourism Council (WTTC), туристичний сектор Німеччини у 2025 році може досягти рекордної суми витрат іноземних туристів у розмірі приблизно € 57 млрд., загального внеску в ВВП на рівні ~€ 499 млрд. (близько 11,6%ВВП) і зайнятості до 6,5 млн. осіб (~14%

зайнятості) [68]. Цей прогноз свідчить про те, що Німеччина має всі передумови – географічну центральність у Європі, розвинену інфраструктуру, культурну спадщину та інноваційну економіку – аби виступати одним із провідних туристичних гравців не тільки в регіоні, але й на глобальному рівні.

Водночас важливо звертати увагу на межі такого зростання та потенційні ризики. Інтеграція в європейський простір означає, що Німеччина повинна конкурувати з сусідніми країнами за туристичні потоки, адже вільний рух, єдиний туристичний простір ЄС та зростання мобільності створюють ситуацію, в якій споживач – турист – має все ширший вибір. Аналіз даних інституцій показує, що зростання попиту на короткі поїздки, міні-city-break та урбанізовані напрямки зростає швидше, ніж класичний відпочинок, а саме Німеччина має переваги у таких сегментах – міста Берлін, Мюнхен, Гамбург, а також природні райони на заході та півночі країни TravelPress. У контексті європейської інтеграції це означає, що Німеччина мусить не просто утримувати поточні туристичні потоки, а адаптуватися до зростаючої конкуренції з боку сусідніх держав, активізувати спільні європейські маркетингові ініціативи, інтегруватися в європейські транспортні, цифрові й екологічні мережі, а також формувати партнерства — наприклад у рамках TEN-T, Erasmus+, Europeana тощо [69].

Прогноз на середньо- і довгострокову перспективу підтверджує високі очікування: згідно з WTTC, до 2035 року очікується, що частка туризму може досягнути близько 12,1% ВВП, а зайнятість галузі – приблизно 7,6 млн. осіб. При цьому витрати іноземних туристів можуть сягнути ~€ 74 млрд., а внутрішні витрати – понад € 480 млрд. [68]. Проте реалізація цього сценарію потребує значного впливу кількох факторів: стратегічної орієнтації на стійкий розвиток, інвестицій у цифровізацію, зелений туризм, модернізацію транспортних ланцюгів, інтеграції у глобальні туристичні платформи (наприклад, мобільні додатки, штучний інтелект, віртуальна реальність) та адаптації до зміни клімату.

На підставі останніх макроекономічних і секторних оцінок можна

сформулювати кілька взаємопов'язаних сценаріїв розвитку (консервативний, базовий/помірний, оптимістичний), кожен із яких визначається набором ключових детермінант: динамікою міжнародних потоків, ступенем інвестицій у транспортну та цифрову інфраструктуру, політикою сталого розвитку і змінами в споживчій поведінці. Загальносвітові та європейські прогнози свідчать про відновлення міжнародного туризму до доковідних рівнів у 2024 році, що створює сприятливу платформу для подальшого [63]. Національними індикаторами відновлення та зростання є статистичні дані про ночівлі та витрати – за даними Федерального статистичного відомства, показники ночівель у 2024 році показали відновлення й у низці випадків перевищили довоєнні значення, хоча розподіл внутрішніх і міжнародних потоків залишається нерівномірним (див. рис. 3.1) [67].

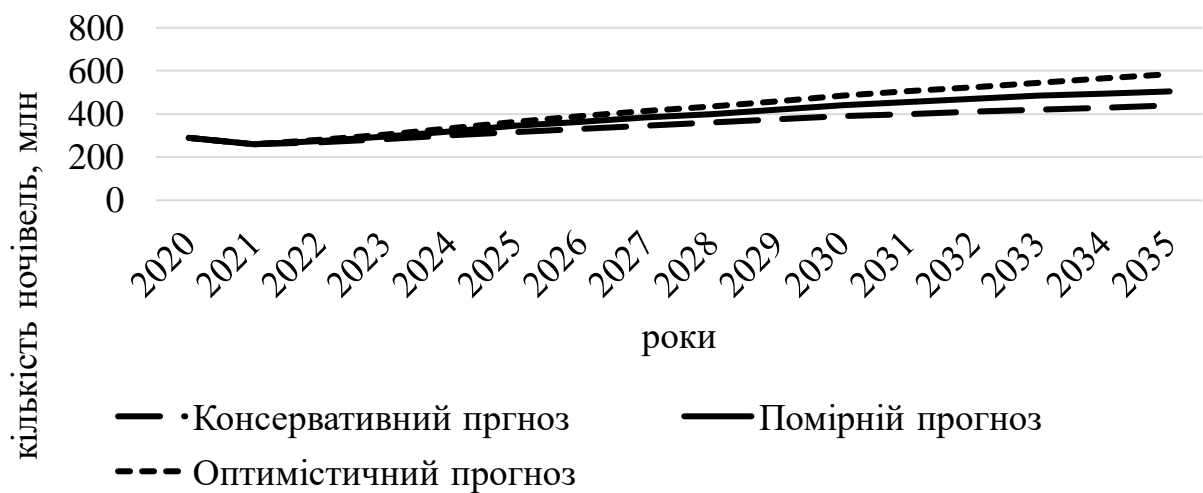

Рис. 3.1 – Прогнозована кількість ночівель у Німеччині за трьома сценаріями

Прогнозні розрахунки WTTC вказують на можливість подальшого збільшення вкладення сектору у ВВП і зайнятість у середньостроковій перспективі за умови збереження інвестицій у зв'язність, маркетинг і інновації [68].

Загальна модель прогнозу та її основні передумови. Прогностична

модель, яку доцільно застосувати для оцінки розвитку туризму Німеччини в умовах інтеграції – мультифакторна сценарна модель, що враховує три блоки факторів:

- попит (зокрема міжнародний попит, доходи ключових джерелих ринків, транспортна доступність, цінова конкуренція);
- пропозиція (якість і доступність готельної бази, транспортної мережі, туристичних продуктів, інвестиції в модернізацію);
- регуляторне й інституційне середовище (національні стратегії, європейські ініціативи щодо сталого туризму, субсидії та податкові стимули).

Ключовими припущеннями для розгортання сценаріїв є: ступінь відновлення міжнародних авіасполучень з азійськими та міжконтинентальними ринками; стабільність європейського ринку внутрішніх подорожей у контексті політик ЄС щодо мобільності; темпи цифровізації малого та середнього бізнесу в регіонах; здатність до адаптації інфраструктури під кліматичні ризики; обсяг цільових інвестицій з боку федерального і земельних бюджетів та приватного капіталу [70].

Сценарії розвитку (консервативний, помірний, оптимістичний) та їх кількісні орієнтири. У консервативному сценарії передбачається помірне зростання внутрішніх ночівель при уповільненому відновленні потоків з далеких ринків через тривалі логістичні бар'єри та політичну невизначеність; у такому випадку темпи зростання ночівель становитимуть 0 – 1% річно, а вклад сектору в ВВП відновлюватиметься повільніше за загальну економіку.

Помірний сценарій, який представлений як базовий у більшості аналітичних прогнозів, передбачає відновлення міжнародних потоків до 2019 – 2023 рр. показників упродовж 2 – 4 років завдяки поживленню авіаційного та залізничного сполучення, активізації маркетингу й частковому зростанню купівельної спроможності в ЄС; WTTC у своїх оцінках для Німеччини прогнозує значущий внесок сектору в ВВП і стабільне збільшення зайнятості за умови збереження інвестицій в інфраструктуру і бренд [67].

Оптимістичний сценарій базується на прискореній цифровізації,

успішній імплементації європейських ініціатив «зеленого переходу» в туристичних ланцюгах, розширенні інтермодальних коридорів (швидкісні залізниці TEN-T) та успішних спільних промо кампаніях у межах ЄС; у такому випадку можливе збільшення кількості ночівель на 2 – 4% річно і пропорційне зростання прямих і непрямих доходів сектору. Конкретні кількісні орієнтири, що випливають із WTTC і національних оцінок, прогнозують підвищення відносного внеску туризму у ВВП до 11 – 12% і збільшення зайнятості в галузі до рівня понад 6 – 7 млн. осіб у перспективі 10 років при помірному та оптимістичному сценаріях [70].

Інтеграційні драйвери європейського та світового рівнів. Європейська інтеграція створює як можливості, так і зобов'язання для національної політики: імплементація Європейського «Green Deal» і пов'язаних з ним програм вимагає адаптації галузі до низки стандартів щодо зниження викидів, енергоефективності і стійких транспортних рішень (European Commission, Transition Pathways). Для Німеччини це відкриває фінансові інструменти, кофінансування інфраструктурних проектів, доступ до транскордонних маркетингових платформ, а також потребує узгодженої політики на міжрегіональному рівні. Паралельно глобальна інтеграція туризму, посилена цифровими платформами та ТНК, сприяє швидкій трансформації розподілу доходів у секторі: інформаційні посередники й міжнародні системи бронювання концентрують значну частку прибутку, що вимагає від національних операторів переосмислення ланцюгів створення цінності. З іншого боку, інтеграція дає змогу Німеччині використовувати переваги транзитного положення для розвитку мультидестинаційних маршрутів і комбінованих пропозицій, що поєднують міський, культурний та природний туризм [69].

Ключові сектори та регіональна структура попиту в прогнозі. У найближчі роки слід очікувати подальшої концентрації попиту на міський туризм (city-breaks), культурно-пізнавальні поїздки та активний відпочинок у природних регіонах. Східно-західне і північ-південне зонування внутрішнього

попиту буде визначатися кліматичними змінами, розвитком транспортної доступності та інвестицій у регіональні продукти; регіони Баварії, Баден-Вюртембергу й передгір'їв Альп матимуть переваги в сегменті рекреації й спа-туризму, тоді як міста Берлін, Гамбург і Мюнхен залишатимуться лідерами в сегменті ділового і культурного туризму. Водночас периферійні або маломіські регіони отримують шанс на стійкий розвиток за рахунок нішових продуктів (агро- та еко-туризм, веломаршрути, гастрономічні маршрути), якщо вдасться подолати цифрову асиметрію й інтегрувати локальні сервіси в єдину цифрову екосистему. Цей тренд підкріплюється даними про зміну пріоритетів туристів у Європі та світі, де попит на досвід та локальну автентичність зростає [68].

Ризики і обмеження реалізації позитивних сценаріїв. Реалізація помірною та оптимістичною сценаріїв залежить від управлінських і фінансових рішень, які мають бути прийняті на федеральному та земельних рівнях. Основні ризики:

- макроекономічні (зростання інфляції, посилення енергетичної кризи) можуть скоротити купівельну спроможність туристів;
- політична невизначеність на глобальному рівні (зокрема наслідки війни в Україні) може стримувати міжконтинентальні подорожі;
- кліматичні екстремуми викликають сезонні збої (наприклад, нестача снігу в гірськолижних регіонах, або повені у Німеччині), що знижує прогнозованість доходів;
- інституційна інерція і недостатня координація при розподілі європейських коштів можуть уповільнити модернізацію інфраструктури.

Окремо треба відзначити ризик соціального супротиву локальних громад у зв'язку з перенавантаженням дестинацій, що вимагає політики управління потоками і справедливого розподілу вигод [70].

Рекомендації для політики та менеджменту дестинацій. На основі вищезазначеного прогнозу доцільно сформулювати комплекс рекомендацій для державних і приватних стейкхолдерів:

- інтегрувати заходи цифрової трансформації з навчальними програмами для МСБ і регіональних операторів, стимулювати доступ до субсидій для цифровізації;

- спрямувати інвестиції у міжмодальні транспортні коридори та локальні залізничні сполучення, що підвищують швидкість і зручність поїздок у європейському просторі (коридори TEN-T);

- розробити механізми страхування ризиків для малих готелів і сервісів у зв'язку з кліматичними потрясіннями;

- впроваджувати політику «керованого туризму» (managed tourism), яка поєднує обмеження на надмірні потоки й інструменти стимулювання міжсезонного туризму;

- посилити міжрегіональну координацію через земельні уряди для рівномірного розподілу інвестицій і зниження ризику перенавантаження окремих дестинацій. Частина цих рекомендацій збігається з політиками, що просуває Європейська комісія в межах ініціатив щодо сталого туризму, і їхня імплементація може також залучити фінансування з європейських фондів [67].

Очікувані якісні зміни у структурі туристичної сфери. У середньостроковій перспективі слід очікувати декількох якісних змін: поява більшої кількості інтегрованих мультимодальних туристичних продуктів, зростання ролі локальних «екосистем» сервісів, де цифрові платформи забезпечують зв'язок між постачальниками послуг і споживачами; підвищення вимог до стійкості й прозорості бізнес-практик (екологічні сертифікати, вуглецеві відшкодування, локальні бонуси); посилення ролі публічно-приватних партнерств у модернізації інфраструктури та маркетингу. Ці зрушення вимагатимуть трансформації бізнес-моделей і перерозподілу доходів у ланцюгу створення туристичного продукту [66].

Особливу увагу має бути приділено інтеграційним можливостям:

- поглиблення співпраці з ЄС у транспортній політиці – розвиток високошвидкісних залізничних коридорів, авіаційних з'єднань, що зменшують «час до дестинації» і підвищують привабливість поїздок;

– участь у європейських проєктах цифрової трансформації туристичних напрямків (наприклад, створення єдиного цифрового туристичного паспорту) та екологічних ініціативах (Green Deal, CO₂-нейтральність);

– використання геополітичної позиції Німеччини як транзитного вузла між Європою, Азією та Близьким Сходом, що вимагає активного розвитку міжнародного маркетингу, мультикультурних продуктів і брендингу як «гукового» для туриста з усього світу [70].

Незважаючи на позитивні прогнози, залишаються ключові виклики, які можуть поставити під сумнів темпи і якість зростання. Серед них – відповідність моделі розвитку запитам стійкого туризму (зменшення викидів CO₂, зниження навантаження на урбанізовані центри, боротьба з перенавантаженістю популярних дестинацій), цифрова асиметрія між великими міськими і малими/сільськими регіонами, зміна поведінки туристів, необхідність адаптації до кліматичних змін і зростаючі витрати на енергію та логістику. У контексті європейської інтеграції це означає, що Німеччина повинна активно співпрацювати з іншими країнами, усувати бар'єри між регіонами, інтегрувати менш відомі дестинації в єдині транспортні та туристичні ланцюги, застосовувати європейські стандарти якості і стійкості.

Висновки до 3 розділу

Сучасний етап розвитку туристичної сфери Німеччини характеризується поєднанням значного потенціалу галузі з низкою системних викликів, що впливають на її динаміку та конкурентоспроможність. Незважаючи на стійкі позиції країни у структурі міжнародного туризму, високий рівень транспортної доступності, розвинену інфраструктуру та багатий культурно-історичний ресурс, туристична галузь стикається з трансформаційними процесами, зумовленими глобальними економічними, соціальними та технологічними змінами.

Серед ключових проблем варто відзначити вплив наслідків пандемії

COVID-19, що спричинила скорочення туристичних потоків, зміну моделей поведінки споживачів і потребу у переорієнтації бізнесу на внутрішній туризм та цифрові формати обслуговування. Значним викликом залишається дефіцит кваліфікованих кадрів у сфері гостинності, що пов'язано із скороченням працівників під час кризових періодів та зростанням конкурентності ринку праці. Додаткові труднощі становлять енергетична нестабільність, підвищення витрат на утримання туристичних об'єктів та необхідність впровадження ресурсозберігаючих технологій.

Країна також перебуває під впливом глобальних тенденцій сталого розвитку, що вимагають адаптації туристичної пропозиції до екологічних стандартів, зменшення вуглецевого сліду та розвитку “зелених” транспортних рішень. Підвищення ролі цифрових сервісів, віртуальних турів, онлайн-бронювання та персоналізація послуг вимагають від туристичного бізнесу значних інвестицій у цифрову трансформацію.

Німеччина має всі передумови для того, щоб закріпити статус одного з провідних туристичних напрямків у Європі та світі, але успіх буде визначатися не лише обсягами відвідувань, а якістю розвитку: здатністю до інновацій, стійкості, інтеграції з глобальними мережами та задоволенням нових потреб туристичної мобільності. У найближчі 10 – 15 років вирішальними стануть не лише кількісні показники, але й ефективність управління ресурсами, регіональна рівновага, цифрова інклюзія й екологічна відповідальність.

ВИСНОВКИ

Дослідження культурної спадщини та специфіки дозвілля як ключових чинників розвитку туристичної сфери Німеччини дало змогу комплексно розкрити багатовимірну природу сучасного туризму, у якому поєднуються економічні, соціокультурні, історичні та ціннісні аспекти. У роботі доведено, що культурна спадщина виступає не лише об'єктом туристичного споживання, а й потужним ресурсом сталого розвитку територій, який забезпечує формування національної ідентичності, підтримку локальних громад і збереження історичної пам'яті. Туризм, орієнтований на культурну спадщину, стає основою взаємодії традицій і сучасності, сприяє діалогу культур і формуванню позитивного міжнародного іміджу держави.

На теоретико-методологічному рівні встановлено, що культурна спадщина охоплює як матеріальні, так і нематеріальні компоненти, а її туристичне освоєння передбачає взаємодію між збереженням автентичності та комерціалізацією культурних цінностей. Аналіз сучасних підходів до вивчення спадщини дозволив визначити її як ресурс, який може бути трансформований у туристичний продукт за умови дотримання принципів сталого управління. Культурна спадщина виступає одночасно простором і змістом туристичного досвіду, у якому відбувається інтеграція освітніх, пізнавальних і рекреаційних функцій.

Питання дозвілля розглянуто в контексті змін соціокультурного середовища сучасного світу. Встановлено, що дозвілля перестало бути лише часом відпочинку – воно стало важливим механізмом самореалізації, соціалізації та формування культурного капіталу особистості. Сучасне дозвілля є гнучким, динамічним, тісно пов'язаним із цифровими технологіями, медіа та глобальними комунікаційними процесами. Для туристичної сфери це означає необхідність адаптації до нових форматів споживання культурного продукту – від віртуальних екскурсій і подієвого туризму до інтерактивних культурних практик.

У другому розділі було доведено, що Німеччина належить до провідних туристичних держав Європи, для якої культурна спадщина є стратегічним активом. Країна має унікальну мережу об'єктів ЮНЕСКО, розвинену систему музеїв, театрів, архітектурних пам'яток і культурних маршрутів. У німецькому суспільстві збереження культурної спадщини тісно пов'язане з місцевим самоврядуванням і громадськими ініціативами, що забезпечує сталість її використання в туризмі. Високий рівень державного управління у сфері культури та туризму дозволяє підтримувати баланс між охороною пам'яток і туристичною привабливістю територій.

Специфіка дозвілля туристів у Німеччині визначається поєднанням традиційних та інноваційних форм відпочинку. Поряд із класичними видами культурного туризму активно розвиваються екотуризм, гастрономічний, винний, міський і фестивальний туризм. Значну роль відіграє подієвий туризм, пов'язаний із проведенням масштабних культурних, спортивних і технологічних заходів, які формують позитивний імідж країни на міжнародному рівні. Особливістю німецької моделі є акцент на якості туристичних послуг, екологічній відповідальності та регіональній диверсифікації дозвілля.

У процесі дослідження було виявлено ключові виклики, що стоять перед сучасною туристичною сферою Німеччини. До них належать: посилення конкуренції на глобальному ринку, наслідки пандемії Covid-19, зростання витрат на енергоресурси, потреба в цифровій трансформації галузі та забезпеченні безпеки туристів. Водночас ці виклики стимулюють модернізацію туристичної інфраструктури, розвиток «розумного туризму» (smart tourism), підвищення ролі сталих практик і зеленої економіки. Німецький досвід демонструє, що адаптація туризму до нових умов можлива лише за умови стратегічної інтеграції культурної політики, цифрових технологій і людського потенціалу.

Перспективи розвитку туризму Німеччини тісно пов'язані з процесами європейської та світової інтеграції. У майбутньому очікується посилення ролі

транснаціональних туристичних проєктів, розвиток спільних маршрутів між країнами ЄС, розширення системи культурних кластерів і цифрових платформ для туристичного обміну. Прогнозні сценарії свідчать, що до 2035 року Німеччина зможе відновити і перевищити показники туристичних прибуттів, зафіксовані до пандемії, зберігаючи стабільне зростання внутрішнього туризму та збільшення кількості міжнародних відвідувачів.

Важливою тенденцією є зростання значення сталого розвитку як основи туристичної політики. Концепція «зеленої мобільності», підтримка місцевих громад, розвиток екоорієнтованого дозвілля та відновлюваних форм енергоспоживання в туристичних об'єктах стають ключовими чинниками конкурентоспроможності німецького туризму. Культурна спадщина в цьому контексті розглядається як живий ресурс, здатний інтегрувати інноваційні технології, зберігаючи при цьому автентичність і історичну цінність.

Підсумовуючи результати дослідження, можна стверджувати, що туристична сфера Німеччини перебуває у фазі якісної трансформації. Вона поєднує високий рівень організації, державного регулювання, підприємницької активності та суспільної відповідальності. Культурна спадщина й дозвілля виступають стратегічними складовими цього процесу, формуючи основу сталого розвитку, підвищення конкурентоспроможності на світовому ринку та зміцнення позицій країни як одного з провідних туристичних центрів Європи.

Отже, у результаті проведеного дослідження було обґрунтовано взаємозв'язок між культурною спадщиною, дозвіллям і туризмом як системними елементами сучасного соціокультурного простору. Туризм Німеччини продовжує еволюціонувати у напрямі сталості, інноваційності та гуманістичних цінностей, що забезпечує йому стабільне місце в глобальній архітектурі туристичного розвитку.

ПЕРЕЛІК ПОСИЛАНЬ

1. Конвенція ЮНЕСКО про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини 1972 року. URL : http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?_Konventsiya_Pro_ohoronu_vsesvitnoi_kulturnoi_ta_prirodnoi_spadschini_1972 (дата звернення: 10.10.2025).
2. Міжнародна хартія культурного туризму. URL : <http://kyiv-heritage.com/sites/default/files/ICOMOS.pdf> (дата звернення: 10.10.2025).
3. Convention on the Value of Cultural Heritage for Society. URL : <https://www.coe.int/en/web/culture-and-heritage/faro-convention> (дата звернення: 10.10.2025).
4. English Heritage, Conservation Principles, Policies and Guidance. URL : <https://content.historicengland.org.uk/images-books/publications/conservation-principles-sustainable-management-historic-environment/conservation-principles-policiesguidanceapr08web.pdf/> (дата звернення: 10.10.2025).
5. Закон України «Про охорону культурної спадщини». Відомості Верховної Ради України. 2000. № 39. ст. 333.
6. Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage. URL : <https://ich.unesco.org/en/convention> (дата звернення: 11.10.2025).
7. Василенко О. М. Історико-культурна спадщина як фактор туристичної привабливості. *Український історичний журнал*. 2019. № 5. С. 112–120.
8. Ковальчук В. С. Збереження історико-культурної спадщини: глобальні тенденції та національні особливості. *Культура народів Причорномор'я*. 2017. № 1. С. 158–165.
9. Каткова Т. Г. Діяльність ЮНЕСКО у сфері збереження культурної спадщини: правові аспекти. Харків : Титул, 2007. 181 с.
10. Іваненко Г. К. Маркетингові стратегії у туризмі на основі історико-культурної спадщини. *Маркетинг в Україні*. 2021. № 2. С. 22–29.
11. Економіка спадщини : посібник для малих громад. Івано-Франківськ : ТОВ «Знати про Карпати», 2019. 120 с.

12. Про схвалення Довгострокової стратегії розвитку української культури – стратегії реформ. Розпорядження Кабінету Міністрів України. 01.02.2016 р. № 119-р.

13. Горіна Г. О. Розвиток ринку туристичних послуг України в умовах просторової поляризації : дисертація на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук : спеціальність 08.00.03 – економіка та управління національним господарством. Дніпро, 2017. 493 с.

14. Каткова Т. Г., Каткова Т. В. Особливості розслідування злочинів, пов'язаних із посяганням на культурну спадщину: практ. посіб. Харків : Право, 2011. 240 с.

15. Клюба Я. М. Особливості пам'яткоохоронного законодавства європейських країн на прикладі організації збереження археологічної спадщини. Міжнародний досвід охорони культурної спадщини та пам'яткоохоронне законодавство України. Матеріали конференції (18–19 квітня 2002 р.). Київ : Стилос, 2002. С. 88–94.

16. Петрова І. В. Дозвілля в зарубіжних країнах : підручник. Київ : Кондор, 2005. 408 с.

17. Культурно-дозвіллева діяльність та її сутність. URL : <https://osvita.ua/vnz/reports/culture/11224/> (дата звернення: 15.10.2025).

18. Максимовська Н. О. Сучасний стан дозвіллевої сфери в Україні: соціально-педагогічний аспект. *Вісник Харківської державної академії культури*. 2011. Вип. 33. С. 264–272.

19. Бочелюк В. Й. Дозвіллезнавство. Київ, 2016. 326 с.

20. Білокінь В. І. Культурно-дозвіллева діяльність. Мелітополь, 2002. 154 с.

21. Чаркіна Т. Ю., Задоя В. О., Пікуліна О. В. Сучасні форми організації індустрії дозвілля. *Review of transport economics and management*. 2022. Iss.8(24). P. 39–45.

22. Бойко О. П. Культура дозвіллі і суспільні ризики. Суми, 2011. 188 с.

23. Радіонова О. М., Александрова С. А., Писарева І. В. Організація

дозвілля в сфері туризму та готельного господарства. *Економіка і суспільство*. 2022. Вип. 37. URL : <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal-article/view/1175/1132> (дата звернення: 16.10.2025).

24. Пашкевич М. Ю. Культурно-дозвіллева діяльність у сучасному світі : монографія. Київ : Ліра К, 2017. 328 с/

25. Tourism in Germany. URL : https://en.wikipedia.org/wiki/Tourism_in_Germany (дата звернення: 17.10.2025).

26. Germany tourism. Trends and relevant markets. URL : <https://horwathhtl.com/publication/germany-tourism-trends-relevant-markets-2023/> (дата звернення: 17.10.2025).

27. Бремен, Німеччина. URL : <https://www.pilon.net.ua/city/bremen> (дата звернення: 18.10.2025).

28. Пам'ятки Німеччини. URL : <https://www.poechalisnami.ua/ua/countries/> (дата звернення: 18.10.2025).

29. Гамбург: путівник з історією та визначними місцями. URL : <https://www.europodorozh.com.ua/recipes-on-trip/germany-ua/hamburg-ua> (дата звернення: 19.10.2025).

30. Стафійчук В. І. Туристичне країнознавство : туристичні ресурси світу : навч. посіб. Київ : Альтерпрес, 2023. 427 с.

31. Визначні місця Мюнхена – найкращого міста Баварії. URL : <https://sportbay.com.ua/vyznachni-mistsya-myunkhena/> (дата звернення: 19.10.2025).

32. Смаль І. Туристичні ресурси світу : навч. посіб. Ніжин : Видавництво Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя, 2023. 336 с.

33. Визначні місця Нюрберга. URL : <https://www.europodorozh.com.ua/recipes-on-trip/germany-ua/nurberg-ua> (дата звернення: 19.10.2025).

34. Любіцева О. О. Туристичне країнознавство: країни лідери туризму : навч. посіб. Київ: Альтерпрес, 2021. 436 с.

35. Дрезден: популярні місця у столиці Саксонії. URL :

<https://www.europodorozh.com.ua/recipes-on-trip/germany-ua/drezden-ua> (дата звернення: 20.10.2025).

36. Лизогуб В. А. Країнознавство : підручник. Харків : Право, 2024. 384 с.

37. Чим може здивувати Кельн: цікаві туристичні місця. URL : <https://klr.com.ua/blog/chim-mozhie-zdivuvati-kiel-n-tsikavi-turistichni-mistsia> (дата звернення: 20.10.2025).

38. Контрастний Франкфурт-на-Майні: місто хмарочосів серед історичних будинків. URL : <https://www.unian.ua/tourism/kontrastniy-frankfurt-na-mayni-misto-hmarochosiv-sered-istorichnih-budinkiv.html> (дата звернення: 21.10.2025).

39. Штутгарт. Цікаві місця. URL : <https://www.stuttgart.de/uk/tourismus/> (дата звернення: 21.10.2025).

40. Вацеба В. Я. Туристичне країнознавство : навч. посіб. Чернівці: Рута, 2023. 228 с.

41. Найкращі курорти Німеччини. <https://tat.ua/germany/cities/> URL : (дата звернення: 22.10.2025).

42. Термальні джерела та спа-курорти Німеччини. <https://fly-joy.com/termalni-dzherela-ta-spa-kurorty-nimechchynu/> URL : (дата звернення: 22.10.2025).

43. Майстер А., Лажнік В., Пугач С. Просторові особливості розвитку туризму в Німеччині. *Науковий вісник Чернівецького університету : Географія*. 2023. Вип. 842. С. 66–77.

44. Dikken В. Gesundheitstourismus: Zwischen Wellness und OP. *Pflegezeitschrift*. 2018. V. 71. P. 10–13.

45. Німецькі свята і традиції. URL : <https://www.familysearch.org/uk/blog/german-holidays-ua> (дата звернення: 22.10.2025).

46. Культура та традиції Німеччини. URL : <https://unalib.ks.ua/kultura-ta-traditsii3.htm> (дата звернення: 22.10.2025).

47. Історико-культурні ресурси Німеччини. URL : <https://pidru4niki.com/15330518/turizm/istoriko-kulturni-turistichni-resursi-nimechchina> (дата звернення: 22.10.2025).
48. Музичне мистецтво Німеччини. URL : https://allref.com.ua/uk/skachaty/Muzichne_mistectvo_Nimechchini (дата звернення: 22.10.2025).
49. Octoberfest`s traditions. URL : <https://www.de-online.ua/oktoberfest> (дата звернення: 22.10.2025).
50. Посохов І. С., Артем'єв Е. В. Розвиток індустрії туризму Німеччини : досвід для України. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія : Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм*. 2013. Вип. 1086. С. 175–179.
51. Kurort in Deutschland. URL : <https://www.wellnessurlaub.com/kuren-kurorte-deutschland/> (дата звернення: 23.10.2025).
52. Beschäftigte im Gesundheitstourismus in Deutschland in den Jahren 2017 bis 2024. URL : <https://de.statista.com/statistik/daten/studie/136339-/umfrage/erwerbstaetige-im-gesundheitstourismus-in-deutschland/> (дата звернення: 23.10.2025).
53. Gesundheitstourismus in der EU: Zahlen und Fakten. URL : <https://pro.regiondo.com/de/blog/gesundheits-tourismus-zahlen-fakten/> (дата звернення: 24.10.2025).
54. Statistisches Bundesamt. URL : https://www.destatis.de/DE-Home/_inhalt.html (дата звернення: 24.10.2025).
55. Deutscher heilbaederband. URL : <https://www.deutscherheilbaederverband.de/> (дата звернення: 24.10.2025).
56. Die Deutsche Zentrale für Tourismus (DZT). URL : <https://www.germany.travel/de/startseite.html> (дата звернення: 24.10.2025).
57. Стійкий розвиток туризму : Німеччина. URL : tatshachen-ueberdeutschland.de (дата звернення: 25.10.2025).
58. Tourism analysis of Germany. URL :

<https://www.berlinsbi.com/newsroom/press-releases/tourism-analysis-germany-trends> (дата звернення: 25.10.2025).

59. Федеральне статистичне управління : веб-сайт. URL : https://www.destatis.de/DE/Home/_inhalt.html (дата звернення: 25.10.2025).

60. German travel stay sector nudges near pre-COVID levels. URL : https://www.dw.com/en/german-travel-accommodation-sector-is-close-to-pre-covid-levels/a-65898684?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 28.10.2025).

61. Germany, new tourism record. URL : <https://www.campingbusiness.eu/en/germania-nuovo-record-del-turismo-2024> (дата звернення: 28.10.2025).

62. Impact of climate change. URL : <https://www.umweltbundesamt.de/-topics/climate-energy/climate-change-adaptation/field-of-action-tourism?utm> (дата звернення: 29.10.2025).

63. UNWTO. Вплив цифровізації на глобальну індустрію туризму. URL : <https://www.unwto.org/digitaltransformation>. (дата звернення: 29.10.2025).

64. Aho S. The role of artificial intelligence in tourism: a systematic literature review. *Journal of Tourism Futures*. 2025. 7 (1). P. 1–19.

65. Michael M. Tourism clusters and regional development: an integrated conceptual framework. *International Journal of Tourism Research*. 2024. 21 (6). P. 754–766.

66. Hjalager A.-M. Gastronomy and Tourism: A Conceptual Review. *Annals of Tourism Research*. 2023. 87. P. 103–130.

67. Germany`s tourism is booming. URL : <https://www.profitize.io/en/blog/deutschland-im-tourismusrausch> (дата звернення: 29.10.2025).

68. Germany review. URL : <https://travel.state.gov/en/international-travel/travel-advisories/germany.html> (дата звернення: 31.10.2025).

69. Germany to focus more on quality tourism. URL : <https://www.tourism-review.com/german-authorities-to-invest-more-in-quality-tourism-news14996> (дата звернення: 04.11.2025).

70. Stainton H. Future German`s tourism. URL : <https://tourismteacher.com/future-tourism-in-germany/> (дата звернення: 07.11.2025).

71. Станчев Д. А., Гурова Д. Д. Маркетинг Німеччини як туристичного напрямку. *Актуальні проблеми та перспективи розвитку сфери гостинності, туризму та рекреації* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. здобувачів вищої освіти і молодих учених, 23 жовтня 2025 р. Запоріжжя : НУ «Запорізька політехніка», 2025. С.

72. Гурова Д. Д., Станчев Д. А. Медичний туризм у Німеччині. *Світові досягнення і сучасні тенденції розвитку туризму та готельно-ресторанного господарства* : матеріали IV міжнар. наук. конф., 11-12 лист. 2025 р. Запоріжжя : НУ «Запорізька політехніка», 2025. С.